

Міністерство освіти і науки в Україні
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр
на тему: «**ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ**»

Виконала: студентка 4-го року навчання,
спеціальність 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»

Пасека Ганна Ігорівна

Керівник: Слав'юк Н.Р.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент _Шкварчук Л.О. _____
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК Донкоглова Н.А.
«___» _____ 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	6
1.1 Сутність державного бюджету та його значення	6
1.2 Доходи державного бюджету України та їх структура.....	11
1.3 Класифікація видатків державного бюджету України.....	16
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	20
2.1 Аналіз формування доходів державного бюджету України у період 2019- 2023 рр.	20
2.2 Оцінка видатків державного бюджету в Україні з 2019 по 2023 рік.....	34
2.3 Проблеми формування та виконання державного бюджету України	45
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БЮДЖЕТОМ УКРАЇНИ	53
3.1 Моделювання доходів державного бюджету	53
3.2 Напрями збільшення доходів та оптимізація видатків бюджету.	60
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	68

ВСТУП

Актуальність теми. Питання державного бюджету України досліджується від проголошення незалежності й досі розробляються методи щодо збільшення доходів держбюджету та оптимізації видаткової частини. За допомогою бюджету забезпечується виконання поставлених задач та досягнення цілей. Також за існування централізованого фонду відбувається перерозподіл валового внутрішнього продукту. Не менш важливою функцією бюджету є його характеристика як інструменту впливу на економіку країни. Для України дане питання набуло ще більшого обговорення, особливо у часи повномасштабної війни, коли усі ресурси направлені на захист держави. Варто розуміти, що вже зараз потрібно розробляти напрями та впроваджувати їх задля збільшення надходжень та ефективного використання бюджетних коштів.

Державний бюджет досліджували такі іноземні вчені, як Дж. Потерба, І. Хоу, П. Кругман, Дж. Кейнс, К.І. Віллоубі, тощо. Окрему увагу дослідженню державного бюджету приділили українські науковці: Кириленко В.В., Дем'янишин В.Г., Кириленко О.П., Лободіна З.М., Стасюк Н.Л., Єпіфанов А.О., Д'яконова І.І., Сало І.В., Баранова В.Г., Ватаманюк-Зелінська У.З. та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є виявлення основних тенденцій доходів та видатків державного бюджету України та надання рекомендацій щодо їх оптимізації.

Головними завданнями дослідження є:

- визначити сутність бюджету;
- дослідити структуру доходів державного бюджету України;
- визначити класифікацію видатків державного бюджету;
- проаналізувати та виявити тенденції зміни доходів держбюджету у період 2019-2023 рр.;
- оцінити видатки державного бюджету України у період 2019-2023 рр.;
- виявити основні проблеми формування та виконання державного бюджету України;

- за допомогою економіко-математичної моделі дослідити вплив на доходи державного бюджету;
- розробити напрями збільшення доходів та оптимізації видатків держбюджету України.

Об'єктом дослідження є державний бюджет України.

Предметом дослідження є тенденції формування доходів та здійснення видатків державного бюджету України.

Методи дослідження. У роботі здійснений огляд літератури задля формування теоретичної бази та визначення основних питань й класифікацій. Здійснено аналіз показників державного бюджету України, їх візуалізація, а також проведення розрахунків. З цією метою використано методи аналізу та синтезу. Використано елемент моделювання у вигляді економіко-математичної моделі.

Інформаційну базу дослідження становлять Бюджетний кодекс України, відповідні положення, монографії, наукові статті та інші надбання науковців в межах теми дослідження, статистичний матеріал Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, а також ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна. Шляхом розробки та побудови економіко-математичної моделі було досліджено вплив факторів на доходи державного бюджету України. Також надано рекомендації оптимізації доходів бюджету.

Практичне значення роботи полягає в дослідженні сучасних тенденцій та проблем державного бюджету та надання рекомендацій щодо збільшення доходів та оптимізації видатків.

Дипломна робота складається із вступу, трьох основних частин: теоретична, аналітично-дослідницька та проектно-рекомендаційний розділ, висновку та списку літератури. У вступі описана актуальність даної теми, прописані завдання та мета дослідження, а також визначений об'єкт та предмет дослідження. У теоретичній частині базуючись на оглянутій літературі було визначено принципи бюджетної системи, ознаки та цілі бюджету, функції бюджетної політики України,

класифікацію доходів державного бюджету України, класифікацію видатків державного бюджету, а також їх внутрішні структури.

У аналітично-дослідницькій частині було проаналізовано динаміку доходів державного бюджету України у період 2019-2023 рр., досліджено структурні зміни та вплив повномасштабної війни на зміни доходів. Також у даній частині було проаналізовано динаміку загалом та структуру видатків державного бюджету України протягом останніх п'яти років.

У проектно-рекомендаційному розділі було здійснено моделювання впливу кількості зареєстрованих безробітних в Україні, середньої заробітної плати по Україні та курсу обміну гривні до долара на доходи державного бюджету України. Визначено вплив даних факторів на зміну доходів.

Надано рекомендації щодо об'єкту дослідження та сформовані висновки щодо теми дослідження.

Ключові слова: бюджет, державний бюджет України, доходи, видатки, вплив факторів на доходи бюджету.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1 Сутність державного бюджету та його значення

Дослідження поняття «державного бюджету» є важливим, адже він слугує головним фінансовим планом держави. Має досить важливе значення для країни, адже за допомогою бюджету відбувається перерозподіл ресурсів, що надалі як результат впливає та відображається на добробуті населення та рівні життя. Таким чином через бюджет відбувається вплив не тільки на економічні процеси в середині держави, а й на соціальні. Також державний бюджет це те, що стосується кожного громадянина країни, адже він формується більшою мірою з податкових надходжень та надалі забезпечує такі сфери як: фінансування освіти, культури, надання державних послуг, утримання людей пенсійного віку, тощо [1].

Варто працювати з покращенням формування та використання бюджету, адже це є важливим питанням у забезпеченні функціонуванні держави. Загалом всі дії в країні обмежуються державним бюджетом, адже ресурси є кількісно визначеними, що формує певні обмеження. Задля збільшення видатків, варто розробляти й шляхи збільшення доходів бюджету, бо в іншому випадку буде утворюватися дефіцит, що є небажаним явищем.

Якщо розглядати підходи до значення бюджету науковців, то вони мають певні відмінності. Спершу розглянемо погляди науковців класичної економічної теорії. Вони вважали, що ринок повинен працювати та розвиватися самостійно, без втручання держави. А сам бюджет має бути фактично фондом перерозподілу національного доходу між класами суспільства [2, с. 51]. Джон Кейнс же був прихильником втручання держави в економіку країни шляхом активного впровадження монетарної політики. Також кейнсіанці розглядали бюджет не просто як перерозподіл ресурсів, а й як метод впливу та регулювання [2, с. 164-166]. Надалі ж буде розглянуто як трактують поняття «бюджету» українські науковці та головний закон, що регулює бюджетні відносини – Бюджетний кодекс України.

Задля функціонування та виконання обов'язків потрібен ресурс. Для України як держави акумулюючим фондом грошових коштів виступає державний бюджет України. В Бюджетному кодексі України у статті 2 визначене поняття «бюджету» як: «... план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [3]. В економічному словнику Алексеєнко Л.М., Олексієнко В.М., Юркевич А.І. зазначається, що бюджет це «розпис державних прибутків і видатків на певний період (як правило, на один рік)» [4, с. 37].

Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. у своєму підручнику надають визначення бюджету за різними ознаками. Всього виділяють їх п'ять.

Рисунок 1.1 – Ознаки бюджету.

Джерело: складено авторами на основі даних [5].

Найповнішою категорією є ознака бюджету за економічною категорією. Ця ознака узагальнює господарську діяльність суб'єктів господарювання та економічні відносини, які мають на меті концентрацію ресурсів з подальшим розподілом задля забезпечення суспільних благ. За формою прояву бюджет – це основний та головний фінансовий план держави, що затверджується вищими органами на певний визначений період, в Україні бюджет затверджується на один рік, а сам бюджетний період триває з 1 січня по 31 грудня відповідного року. За організаційною структурою це еквівалентний перерозподіл валового внутрішнього продукту між галузями [5].

Стасюк Н.Л. виокремлює поняття державного бюджету як важливу економічну категорію, яка за собою несе обов'язок не лише централізованого

фонду задля перерозподілу коштів, а й як інструмент впливу держави на сфери такі як: економічна, соціальна, національна, тощо. Також за рахунок першочергового планування державний бюджет виступає інструментом розвитку економіки, покращення макроекономічної ситуації в країні. Цікаву думку висунула й про те, що державний бюджет – це «...компроміс, який відображає систему інтересів різних груп населення» [6, с. 115]. Проаналізувавши детальніше цю думку дійсно приходиш до усвідомлення, що це завжди визначення головних цілей та напрямків розвитку, адже при плануванні видаткової частини за функціональною категорією легко аналізувати, які сфери були важливими для країни в розрізі фінансування.

Бюджетна система ґрунтується на певних принципах, яких має дотримуватися задля соціальної рівності та справедливості. Всього існує дев'ять принципів бюджетної системи.

Рисунок 1.2 – Принципи бюджетної системи України.

Джерело: складено авторами на основі даних [3].

За умови забезпечення всіх вище згаданих принципів бюджетної системи України буде забезпечена безперебійна, справедлива та налагоджена система, що забезпечує функціонування держави та виконання покладених зобов'язань перед громадянами країни.

Якщо бюджетна система працює злагоджено та такою, що забезпечує потреби держави, то це безсумнівно є досить бажаним явищем, адже тоді певні труднощі та проблеми не будуть завдавати суттєвих впливів на економічний стан держави. Також за умови функціонування працюючої системи результатом буде висока ефективність [5, с. 200].

Доволі важливим є аспект бюджетного регулювання, адже забезпечення роботи держави має відбуватися через централізований фонд грошових коштів, яким виступає в даному випадку державний бюджет України, через який відбувається перерозподіл та фінансуються сфери та заходи котрі мають правове забезпечення [7, с. 72].

За посібником Прімерової О.К. бюджетна політика це: «визначення джерел формування доходів бюджету, науково обґрунтованої величини перерозподілу фінансових ресурсів через бюджетну систему, пріоритетність бюджетних видатків, допустимих меж збалансованості бюджету, джерел фінансування бюджетного дефіциту, взаємовідносини між ланками бюджетної системи» [9, с. 19]. Серед основних завдань бюджетної політики виділяють:

- аналіз стану бюджетного процесу та розроблення шляхів покращення;
- збалансування державного бюджету;
- регулювання міжбюджетних відносин;
- тощо [7, с. 44].

Для розуміння бюджетної системи та бюджетної політики, що здійснюється, потрібно розуміти основні функції та засади. Розглянемо функції бюджетної політики [7, с. 43].

Рисунок 1.3 – Функції бюджетної політики України.

Джерело: складено авторами на основі даних [7, с. 43].

Безумовно завдяки забезпеченню всіх функцій можливо досягти високої ефективності функціонування держави. Завдяки розподільчій функції має забезпечуватися перерозподіл валового внутрішнього продукту; контрольна функція передбачає відстеження виконання затверджених бюджетів; стимулююча – розробка заходів та політик задля досягнення цілей та розвитку економіки; справедливе та ефективне для держави стягнення податків, що є основою надходжень бюджетів передбачає фіскальна функція; метою соціальної функції є соціальний захист населення; оборонна – фінансування національної безпеки населення [7, с. 43].

Метою планування бюджету є його збалансованість, проте зазвичай це є неможливим у ході його виконання через різноманітні зовнішні та внутрішні впливи. Серед основних проблем, що є першочерговими для вирішення є:

- скорочення дефіциту бюджету;
- соціальний захист населення;
- якість планування бюджету;
- стабільна економічна ситуація в країні;
- неупередженість в складанні бюджету;
- адаптація податкової системи задля зниження тінізації та акумулювання

грошових коштів до бюджету [7, с. 74; 8].

Головними цілями, що є першочерговими для державного бюджету України можна виділити наступні.

Рисунок 1.4 – Цілі державного бюджету України.

Джерела: складено авторами на основі даних [8].

Зважаючи на рисунок 1.4 планування бюджету має мати на меті дані цілі. Досягти їх можливо за умови здійснення обґрунтованих видатків та зростання доходів до державного бюджету України.

Отже, державний бюджет України – це головний фінансовий фонд країни, який застосовується й як інструмент впливу, визначає цілі та напрями розвитку економіки держави. Достатньо ефективні результати будуть отримані за умови дотримання принципів бюджетної системи України, розробки ефективної бюджетної політики та сумлінного досягання поставлених цілей.

1.2 Доходи державного бюджету України та їх структура

Перед детальним розглядом поняття доходів державного бюджету проаналізуємо як визначають доходи науковці та основний закон, що регулює бюджетні відносини – Бюджетний кодекс України. Згідно статті 2 БКУ доходи бюджету – це «...податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансфери, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження

бюджетних установ)» [3]. У своїй праці Єпіфанов А.О., Д'яконова І.І. та Сало І.В. визначають інший аспект доходів та розкривають їх поняття як розподіл ресурсів ВВП задля забезпечення здійснення функцій державою [7, с. 103]. Якщо ми розглянемо визначення терміну «доходи бюджету» Прімерова О.К. окреслює як акумульовані кошти країни, котрі надходять у її розпорядження формуючи грошовий фонд та забезпечують виконання функцій гарантом яких є держава [9, с. 35].

Отже, узагальнюючи, доходи держбюджету – це грошові кошти котрі акумулюються на безоплатній та безповоротній основі, а їх регулювання та визначення закріплене законодавством, відповідають за перерозподіл ресурсів задля забезпечення функцій країни.

За Бюджетним кодексом України доходи містять в собі чотири категорії.

Рисунок 1.5 – Класифікація доходів державного бюджету України.

Джерело: складено авторами на основі даних [3].

Варто розглянути детальніше кожен з категорій. До податкових надходжень відносяться загальнодержавні податки, а також місцеві податки та збори, які закріплені та встановлюються законодавством. До загальнодержавних належать сім податків. Розглянуто на наступній інфографіці (Рисунок 1.6.).

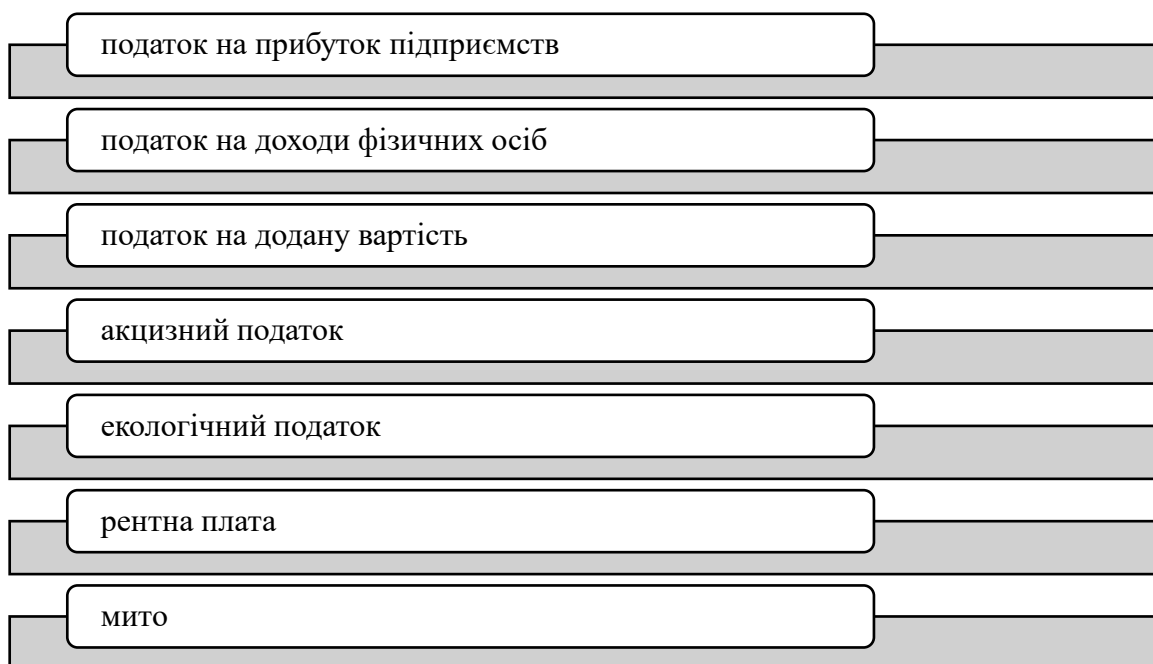

Рисунок 1.6 – Перелік загальнодержавних податків України.

Джерело: складено авторами на основі даних [10].

До суто місцевих належить два податки та два збори. Серед місцевих податків існують:

- податок на майно, до якого входять: податок на землю, податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, транспортний податок;
- єдиний податок.

До місцевих зборів відносять збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

Варто зазначити те, що всі надходження з місцевих податків та зборів зараховуються до місцевих бюджетів, проте у свою чергу загальнодержавні податки не у всьому обсязі надходять до державного бюджету, але й частина надходить до місцевих. Це явище характеризує поняття розщеплення податків. У своєму посібнику Сидорович Марія дає визначення поняттю розщепленню податків як: «...розподіл загальнодержавного податку, зібраного на відповідній території, між різними рівнями бюджетної системи за фіксованою часткою, визначеною законодавчо» [11, с. 34]. В Україні всього три податки розщеплюються між державним та місцевими бюджетами, серед яких:

- податок на доходи фізичних осіб;

- екологічний податок;
- податок на прибуток підприємств.

Податки складають значний відсоток у бюджетах країн. У розвинених та перехідних економіках податкові надходження є найбільшим джерелом за обсягом. [11, с. 32]. У розвинутих економіках доходи від податкових надходжень досягають 80% від всіх доходів бюджету [6, с. 125]. Проте задля збереження ефективності повинна бути налагоджена та працююча податкова система, тому важливо є періодично переглядати податкову політику, яка б забезпечувала бажаний результат для держави, соціальну справедливість для населення та відповідала розвитку економіки [7]. Податкові надходження державного бюджету України будуть проаналізовані у другому розділі.

Наступною категорією доходів державного бюджету є неподаткові надходження. За Бюджетним кодексом України до неподаткових надходжень відносяться:

- доходи від власності та підприємницької діяльності;
- адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, власні надходження бюджетних установ;
- інші надходження бюджетних установ.

До доходів від операцій з капіталом входять доходи від реалізації капітальних активів. За бюджетною класифікацією доходи від операцій з капіталом поділяються на:

- надходження від продажу основного капіталу;
- надходження від реалізації державних запасів та товарів;
- кошти від продажу землі та нематеріальних активів;
- податки на фінансові операції та операції з капіталом [12, с. 98].

Сюди ж до доходів від операцій з капіталом відносять доходи від цінних паперів, а також прибутки Національного банку України [9, с. 35].

У зв'язку з важкою ситуацією всередині країни в результаті початку повномасштабного вторгнення значно зросли трансферти. За Бюджетним кодексом України трансферти – це грошові кошти, що надійшли до держбюджету на

безоплатній та безповоротній основі від держав-партнерів, міжнародних організацій, Європейського Союзу, або ж органів держави.

Схематично структуру доходів державного бюджету України можна переглянути в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 Класифікація доходів державного бюджету України

Вид доходів	Класифікація	Складові
податкові надходження	загальнодержавні податки	податок на прибуток підприємств
		ПДФО
		ПДВ
		акцизний податок
		екологічний податок
		рентна плата
		мити
	місцеві податки та збори	податок на майно
		єдиний податок
		збір за місяць для паркування
туристичний збір		
неподаткові надходження	доходи від власності та підприємницької діяльності	
	адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, власні надходження бюджетних установ	
	інші надходження бюджетних установ	
доходи від операцій з капіталом	надходження від продажу основного капіталу	
	надходження від реалізації державних запасів та товарів	
	кошти від продажу землі та нематеріальних активів	
	податки на фінансові операції та операції з капіталом	
трансферти	кошти від держав-партнерів, міжнародних організацій, Європейського Союзу, або ж органів держави	

Джерело: складено авторами на основі даних [3, 10, 12].

Підсумовуючи, доходи державного бюджету України це фактично фонд, який складається з коштів, що надійшли на безоплатній та безповоротній основі. Їх призначення полягає в тому аби забезпечити функціонування країни та надати соціальний захист населенню. Доходи державного бюджету України складають податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та трансферти. Найбільшу частку та основним джерелом формування доходів державного бюджету є податкові надходження.

1.3 Класифікація видатків державного бюджету України

Розглядаючи видатки державного бюджету передусім проаналізуємо визначення, яке закріплене в головному законі, що регулює бюджетні відносини в Україні – Бюджетному кодексі України та як трактують термін науковці.

Зі статті 2 БКУ видатки держбюджету – це «...кошти, спрямовані на виконання бюджетних програм, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування» [3]. Те, що не входить в поняття видатків за БКУ відноситься до поняття витрат бюджету, а також містить в собі видатки та є дещо повнішим поняттям. Стасюк Н.Л. виокремлює поняття «видатків» як відносини економічного характеру, що здійснюються з метою розподілу ресурсів централізованого фонду держави, яким й виступає державний бюджет [6, с. 133]. Дещо схоже з попереднім трактуванням пояснює термін державних видатків Прімерова О.К. в якому окреслює їх як фінансові відносини, що виникають в результаті використання доходів держбюджету [9, с. 35]. Дем'янишин В.Г., Кириленко О.П., Лободіна З.М. у своїй роботі характеризують поняття видатків наступним чином: «...об'єктивні економічні відносини, які пов'язані з розподілом і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави, що є завершальним етапом перерозподільних процесів за допомогою бюджетних відносин» [12, с. 360]. З огляду на вищезгадані визначення можемо підсумувати, що трактування терміну «видатків» є доволі схожим та немає суттєвих відмінностей. Отже, видатки – це кошти, які мають визначені цілі та метою яких є соціальний та економічний розвиток, а також забезпечення роботи держави.

Правильне та обґрунтоване затвердження видатків не лише забезпечить функціонування країни, але й буде стимулювати розвиток, адже видатки займають провідну роль у забезпеченні соціальних потреб та розвитку економіки у довгостроковій перспективі [12]. При плануванні видатків береться до уваги не

лише потреби, але й тип регіону, його розвиток та стан економіки на відповідній території. Це є необхідним для збалансування бюджету та планування дотацій, субвенцій, тощо [14].

Існує декілька класифікацій видатків. На представленому нижче рисунку наведені типи класифікації видатків.

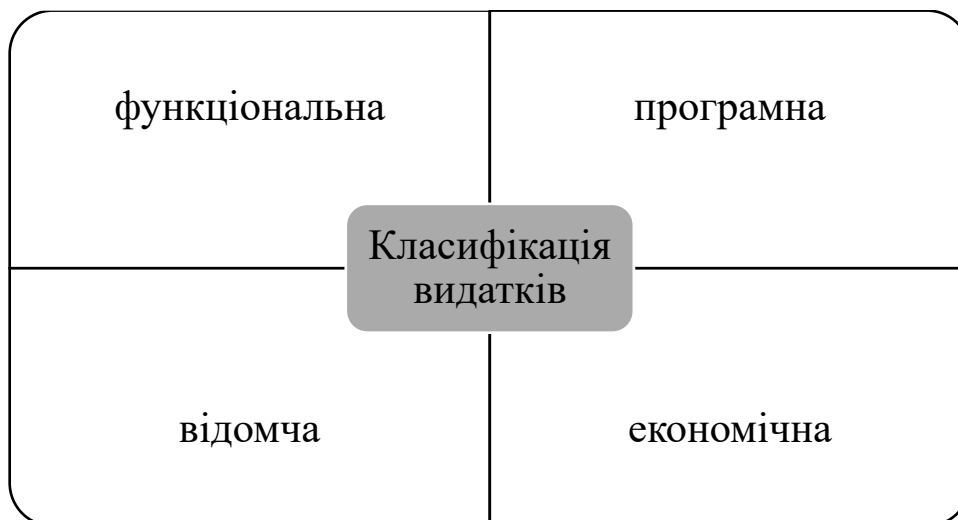

Рисунок 1.7 – Класифікація видатків державного бюджету України.

Джерело: складено авторами на основі даних [3].

За функціональним призначенням державні видатки поділяються:

- на загальнодержавні функції;
- на оборону країни;
- на освіту;
- на охорону здоров'я;
- на соціальний захист населення;
- на економічну діяльність;
- на громадський порядок, безпеку та судову владу;
- на охорону навколишнього середовища;
- на житлово-комунальне господарство;
- тощо [12, с. 364].

За допомогою функціональної класифікації видатків доволі зручно аналізувати, які сфери підтримуються у відповідному році та потребують більшого фінансування.

Основою програмної класифікації є програмно-цільовий метод. Мета програмно-цільового методу є досягнення затверджених цілей з подальшою оцінкою їх результативності та ефективності. ПЦМ складається з визначених програм, реалізацією яких займається розпорядник. Зазвичай даний метод розраховується на середньострокове планування. Перевагою даного методу є те, що затверджуються відповідальні за розпорядження бюджетних коштів та відбувається аналіз використання ресурсів на всіх стадіях бюджетного процесу. У подальшому це дає змогу детальніше спланувати ґрунтуючись на кількісних показниках [11, с. 59].

Відомча класифікація видатків за Бюджетним кодексом України визначається за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів. Далі відбувається розподіл бюджетних коштів серед розпорядників нижчих рівнів на виконання поставлених цілей [3].

Згідно Бюджетного кодексу України видатки також можна класифікувати за економічною характеристикою. Відповідно до даної класифікації видатки поділяються на поточні та капітальні [3]. До поточних видатків відносять видатки, що націлені на забезпечення поточних потреб. Капітальні видатки відрізняються своєю спрямованістю та можуть загалом характеризуватися як інвестиційна діяльність, адже дані кошти спрямовуються доволі часто на реконструкцію, будівництво, модернізацію та інших необоротних активів, що сприятимуть покращенню або розвитку [13].

Рисунок 1.8 – Економічна класифікація видатків.

Джерело: складено авторами на основі даних [9].

Завдяки економічній класифікації є можливість проаналізувати видатки в розрізі їх спрямованості. Наприклад при переважанні капітальних видатків над

поточними, стає зрозуміло, що держава взяла вектор на розвиток та інновації зі сподіванням збільшення інвестицій. Якби було навпаки, то це означає, що держава фінансує здебільшого поточну діяльність та функціонування країни. Нерозподілені видатки становлять певний резервний фонд [9, с. 36].

Також важливо зазначити, що існують захищені статті видатків, котрі затверджуються в держбюджеті. До них відносять: заробітна плата працівникам бюджетних установ (вчителів, лікарів, тощо), купівля медикаментів та забезпечення перев'язувальними матеріалами; сплата за комунальні послуги та енергоносії, обслуговування державного боргу та трансферти [14, с. 16]. Сюди ж можна ще додати фінансування бюджетних місць у закладах фахової передвищої та вищої освіти, наукову діяльність, медичне обслуговування населення, тощо [12, с. 367].

Серед основних принципів бюджетного фінансування можна виділити:

- безповоротності та безстроковості;
- ефективного використання коштів ;
- цільового спрямування коштів;
- справедливості та неупередженості;
- фінансування на основі виробничих показників;
- тощо [12, с. 371].

Дані принципи є передумовою до здійснення видатків на основі ґрунтовного аналізу, цільового призначення, справедливості та розуміння головної мети – розвитку економіки та соціального забезпечення населення.

Отже, за Бюджетним кодексом України всього існує чотири класифікації видатків державного бюджету України: функціональна, програмна, відомча та економічна. На наш погляд для аналізу є достатньо прийнятною функціональна класифікація видатків, тому у другому розділі видатки будуть аналізовані на основі даної класифікації.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз формування доходів державного бюджету України у період 2019-2023 рр.

Відповідно до проведеного аналізу у попередньому розділі, бюджет є головним фінансовим планом країни, а доходи є джерелом його формування. Тому варто проаналізувати доходи до державного бюджету України для того, щоб визначити фактори впливу та розробити шляхи збільшення надходжень у вигляді доходів до бюджету держави.

Перш за все варто розглянути загальну динаміку доходів у період з 2019 по 2023 роки.

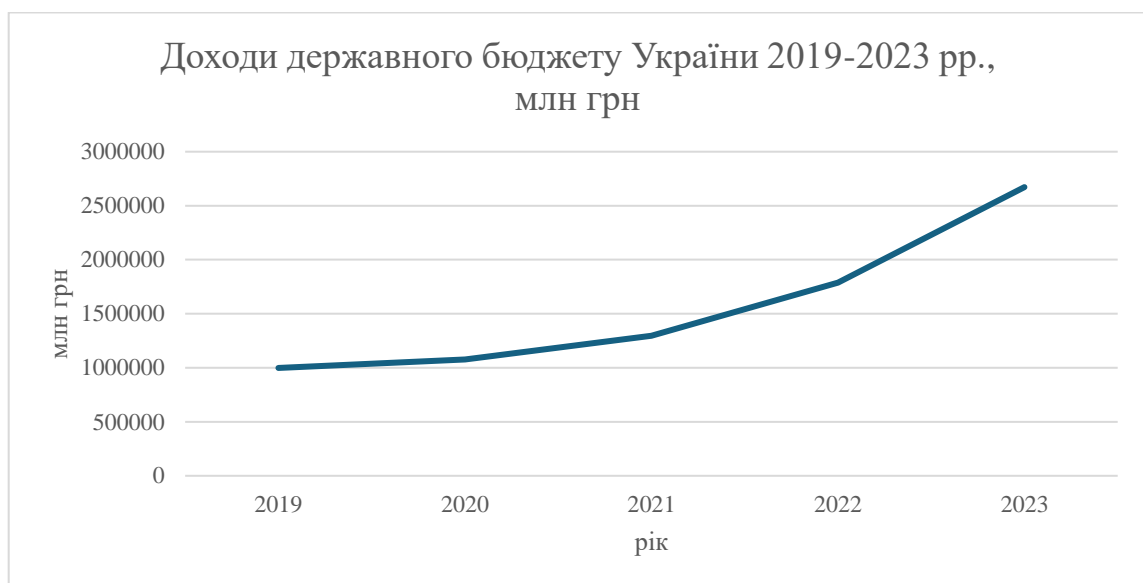

Рисунок 2.1 – Доходи державного бюджету України у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [15].

У період з 2019 по 2023 роки доходи до державного бюджету України стабільно збільшувалися. Ми б могли зробити висновок, що тоді ситуація є стабільною, проте потрібно врахувати такі фактори як криза COVID-19 та початок повномасштабного вторгнення, що мало прямий вплив на доходи. Збільшення протягом останніх п'яти років могло відбутися за рахунок дотацій та зовнішньої допомоги. Для того, щоб зрозуміти джерела надходжень потрібно детальніше

проаналізувати структуру доходів. Проте перед цим також варто розглянути у динаміці зміни у цілях по доходах. Як усім відомо до початку року повинен бути наданий проект державного бюджету України, його до Верховної ради України потрібно подати до 15 вересня. До 1 грудня року, що передує, бюджет повинен бути затвердженим. Звісно ж, протягом року можуть відбуватися різноманітні непередбачувані події і тоді можливо внести правки до початкових планів у вигляді уточнень. Остаточним результатом, що ми і надалі аналізуватимемо буде фактичне виконання бюджету.

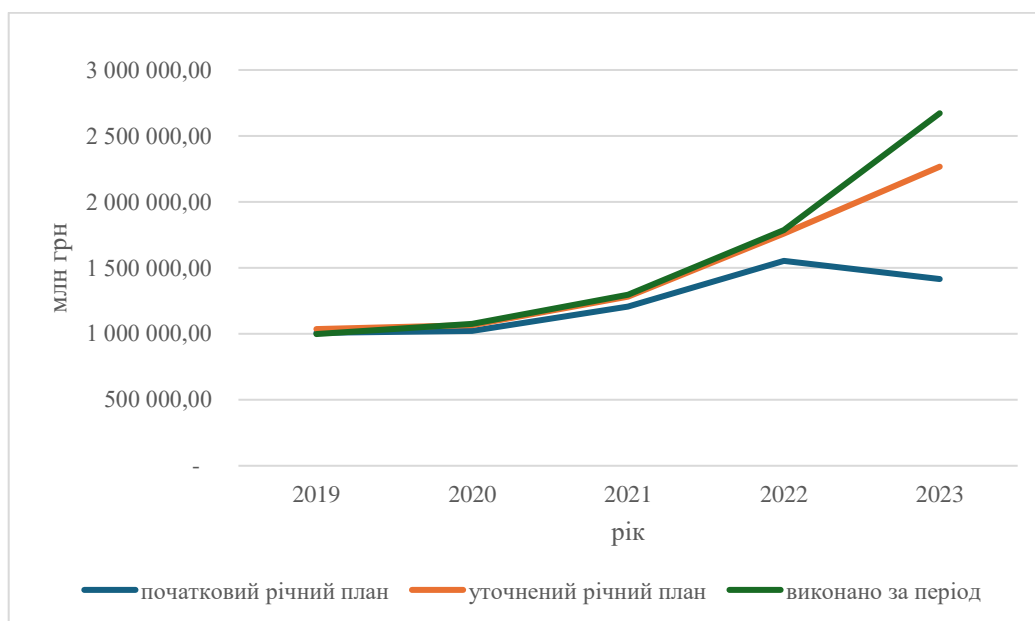

Рисунок 2.2 – Порівняння показників початкового, уточненого річних планів та фактичних виконань бюджету у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [15].

Аналізуючи рисунок 2.2 бачимо, що у 2019 та 2020 рр. не було суттєвих уточнень протягом бюджетного періоду та фактичне виконання було виконане або майже досягнуто (у 2019 році відсоток виконання до уточненого річного плану складає 96%), надалі бачимо деякі розбіжності. У 2022 році простежується суттєве збільшення уточненого плану, проте тут є пояснення – 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення, що вплинуло на всі сфери життя та в тому числі перегляд бюджету. Такою ж самою неоднозначною ситуацією є показники 2023 року, що показує те, що в умовах невизначеності планування є доволі складним.

На рисунку 2.3 буде проаналізовано надходження до державного бюджету у розрізі наступних статей: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та доходи від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ.

Рисунок 2.3 – Динаміка структури доходів до державного бюджету у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [15].

Протягом останніх п'яти років доволі стабільну ситуацію репрезентує період з 2019 по 2021 рік, проте у 2022 році відбулися зміни майже серед всіх досліджуваних статей доходів державного бюджету України. У 2022 році податкові надходження скоротилися в порівнянні з попереднім роком, проте вже у 2023 році простежується збільшення навіть у порівнянні з 2021 роком. Неподаткові надходження протягом 2019-2023 рр. збільшувалися, проте у 2022 році дана стаття доходів стрімко збільшилася. Також значно збільшилися надходження від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, проте це є доволі логічним з огляду на те, що у 2022 році Україна отримувала фінансову допомогу у зв'язку з початком повномасштабного

вторгнення. Частка доходів від операцій з капіталом складає настільки малу частку, що на графіку навіть не простежується візуально. Протягом останніх п'яти років мали досить нестабільний характер, адже у 2019 році дана стаття доходів склала 183 мільйони гривень, в той час як у 2023 році в порівнянні з 2019 роком скоротилися та склали трохи більше 100 мільйонів гривень. Проте у 2022 році доходи від операцій з капіталом відображають найбільше значення протягом досліджуваного періоду та склали 610,98 мільйонів гривень. Можемо зробити висновок, що уряд більше працює з даним напрямком у часи нестачі ресурсів. За останні два роки значно зросли неподаткові надходження до державного бюджету України, тому на за допомогою рисунка 2.4 проаналізуємо структуру даних надходжень.

Рисунок 2.4 – Динаміка неподаткових надходжень до державного бюджету України у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [15].

Візуально видно, що у структурі неподаткових надходжень є дві основних складових, а саме: доходи від власності та підприємницької діяльності, а також власні надходження бюджетних установ. Проте від 2022 року простежується

стрімке збільшення суми власних надходжень бюджетних установ, що у 2023 році відображає ще більший приріст та складає 246% в порівнянні до попереднього року.

Податкові надходження складають найбільшу частку доходів державного бюджету України.

Рисунок 2.5 – Динаміка податкових надходжень до держбюджету у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [15].

Протягом досліджуваного періоду, а саме 2019-2023 рр., податкові надходження репрезентують нестабільну динаміку. Незначне збільшення простежується у 2020 році, адже тоді Україна ще була на етапі адаптації до нових реалій, що принесла пандемія COVID-19. Також значне спадання простежується у 2022 році, пов'язане з початком повномасштабного вторгнення. У 2023 році простежується відновлення позитивної динаміки.

Для аналізу структури податкових надходжень було обрано наступні надходження від: податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, внутрішніх податків на товари та послуги, акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням

бюджетного відшкодування, податку на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів та з податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції.

Рисунок 2.6 – Динаміка податкових надходжень в структурному розрізі в період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [15].

З огляду на побудований графік 2.6 можна зробити висновок, що найбільше доходів до державного бюджету України надходить від внутрішніх податків на товари та послуги до яких відносяться: податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування та податок на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів та з податків на доходи фізичних осіб і податку на прибуток. Найменше з досліджуваних статей надходить від податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції.

На початку повномасштабного вторгнення уряд з метою підтримки бізнесу запровадив певні податкові послаблення. Проаналізуємо не всі, а саме ті, які надалі

розглянемо в ретроспективі та оцінці в розрізі бюджету. Послаблення, що були надані:

- скасування податків для фізичних осіб-підприємців груп 1 та 2;
- можливість переходу для ФОП 3 групи на ставку податку 2%;
- пальне: акциз – 0%, ставка ПДВ – 7% (на противагу затвердженій ставці 20%)
- розмитнення транспортних засобів без сплати ПДВ, акцизу та імпортного мита;
- звільнення від сплати земельного податку на окупованих територіях та на територіях де ведуться бойові дії [16].

Вже пройшло два роки з початку повномасштабного вторгнення і так як певні податкові послаблення були скасовані, більшість у другій половині 2023 року, окрім послаблення у вигляді звільнення від сплати земельного податку на окупованих територіях та на територіях де ведуться бойові дії. Тому буде проаналізовано та порівняно надходження 2021 та 2022 років.

Перш за все проаналізуємо зміну від надходжень єдиного податку. За даними Open Budget надходження від єдиного податку до місцевих бюджетів у 2021 році склало 46,3 мільярди, що у відсотковому співвідношенні до всіх місцевих податків та зборів склало 51%. У 2022 році надходження від єдиного податку до місцевих бюджетів склало 47,2 мільярди і в відсотковому співвідношенні – 56%. Проте варто проаналізувати структуру місцевих податків задля усунення ризику створення штучного уявлення про позитивну динаміку і зрозуміти чи дійсно зросли надходження від сплати єдиного податку чи просто загальні доходи від місцевих податків скоротилися значніше за рахунок інших надходжень. Для цього було обраховано приріст у 2022 році до попереднього для основних місцевих податків та зборів.

Таблиця 2.1 Динаміка структури доходів від місцевих податків та зборів у період 2021-2022 рр.

Категорії:	2021, млн грн	2022, млн грн	Темп приросту у 2022 р.
Місцеві податки та збори	89 896,58	84 305,08	-6%
Земельний податок з юридичних осіб	11 815,53	9 693,92	-18%
Земельний податок з фізичних осіб	2 028,09	1 432,40	-29%
Транспортний податок з фізичних осіб	59,04	27,17	-54%
Транспортний податок з юридичних осіб	99,31	76,28	-23%
Збір за місяця для паркування транспортних засобів, сплачений юридичними особами	106,81	85,50	-20%
Збір за місяця для паркування транспортних засобів, сплачений фізичними особами	20,22	16,27	-20%
Туристичний збір, сплачений юридичними особами	154,19	118,22	-23%
Туристичний збір, сплачений фізичними особами	89,78	68,22	-24%
Єдиний податок	46 282,39	47 226,06	2%
Єдиний податок з юридичних осіб	6 175,40	9 844,23	59%
Єдиний податок з фізичних осіб	34 813,17	32 888,19	-6%

Джерело: обраховано авторами на основі даних [17].

З огляду на аналізовані дані та обраховані показники, можемо простежити те, що загалом доходи від місцевих податків та зборів скоротилися. Якщо розглядати структурні зміни, то скорочення надходжень простежується у всіх досліджуваних категоріях, окрім надходжень від сплати єдиного податку. Приріст у 2022 році доходів від єдиного податку незначний і складає 2%, проте це є позитивною динамікою. Якщо розглядати структуру єдиного податку в розрізі юридичних осіб та фізичних, то бачимо, що це відбулося за рахунок збільшення надходжень від юридичних осіб в той час як надходження від сплати єдиного податку від фізичних осіб скоротилися, проте незначно, адже показник відображає скорочення на 6%. З цього можемо зробити висновок, що все таки активність фізичних осіб підприємців скоротилася, або було прийняте рішення економії за рахунок можливості несплати податків для ФОПів 1-ої та 2-ої груп у досліджуваний період з метою, наприклад, реінвестування.

Дане послаблення діяло від початку повномасштабного вторгнення та до 1 серпня 2023 року, адже від серпня 2023 року уряд скасував дане податкове

послаблення, що означає, що фізичні особи-підприємці 1 та 2 групи зобов'язуються сплачувати єдиний податок. Послаблення діятиме лише для відповідних груп, що зареєстровані на територіях, які перебувають під окупацією, або ж ведуться активні бойові дії [18]. Тому переглянемо ще додатково як змінилися суми надходжень після даних змін.

Таблиця 2.2 Динаміка надходжень від сплати єдиного податку у період 2021-2023рр.

Категорії:	2021, млн грн	2022, млн грн	2023, млн грн	Темп приросту у 2022 р.	Темп приросту у 2023 р.
Єдиний податок	46 282,39	47 226,06	55 805,36	2%	18%
Єдиний податок з юридичних осіб	6 175,40	9 844,23	11 938,65	59%	21%
Єдиний податок з фізичних осіб	34 813,17	32 888,19	38 004,92	-6%	16%

Джерело: обраховано авторами на основі даних [17].

Отже, як висновок, можемо простежити, що після скасування послаблення, надходження від сплати єдиного податку збільшилися. З огляду на це, можемо спрогнозувати, що місцеві бюджети недоотримали від застосування податкового послаблення для ФОП 1 та 2 груп у вигляді не зобов'язання (за можливості, або ж бажання) сплати єдиного податку, проте це було необхідністю для втримання існування на ринку суб'єктів господарювання відповідних груп спрощеної системи оподаткування та задіяння їх у роботі економіки держави.

Також варто розглянути динаміку відкриття ФОПів. Для цього ми взяли дані помісячно з 2020 по 2022 роки.

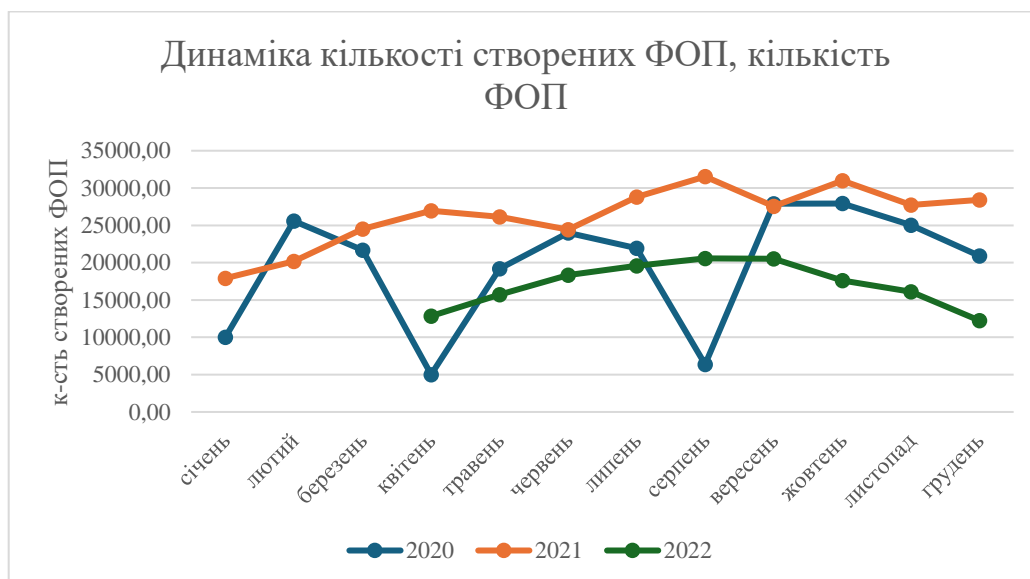

Рисунок 2.7 – Динаміка кількості відкриття ФОП у період січень 2020-грудень 2022 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [19, 20].

Аналізуючи динаміку відкриття ФОПів за 2020 рік, бачимо певну нестабільність, що значною мірою є охопленням факторів впливу на динаміку, які зумовлені ситуацією зі поглибленням кризи COVID-19. Відбувалися трансформаційні події та населення звикало до нових умов та викликів. Наступний рік є більш стабільним і це також видно з графіка. Кількість новостворених ФОПів незначно коливається протягом року. У 2022 році знизилися темпи відкриття ФОП та відсутні дані на початок року. Це загалом є логічним з огляду на те, що росія напала на Україну та населення жило в умовах невизначеності. Якщо порівнювати кількість активних ФОП, то станом на грудень 2021 року було 1 996 309 активних фізичних осіб-підприємців. Натомість станом на осінь 2022 року чисельність склала 2 052 326 осіб. Отже, можемо зробити висновок, що кількість ФОПів незважаючи на повномасштабну війну лише збільшувалася, що однозначно є позитивним явищем [19, 20].

Українці продовжують дивувати своєю працьовитістю та незламністю, адже за даними Опендатабот показник новостворених ФОПів продовжує рости у 2023 році та складає 304 048 нових фізичних-осіб підприємців, що у відсотковому прирості до попереднього року – 53,6%. Найпопулярнішими сферами відкриття

нових ФОПів у 2023 році були: роздрібна торгівля, комп'ютерне програмування та надання інших індивідуальних послуг [21].

Наступними розглянемо чи скоротилися надходження від внутрішніх податків на товари і послуги, адже на деякі товари були знижені акцизи та ставки на податок з доданої вартості. Для наочності аналізу був побудований наступний графік.

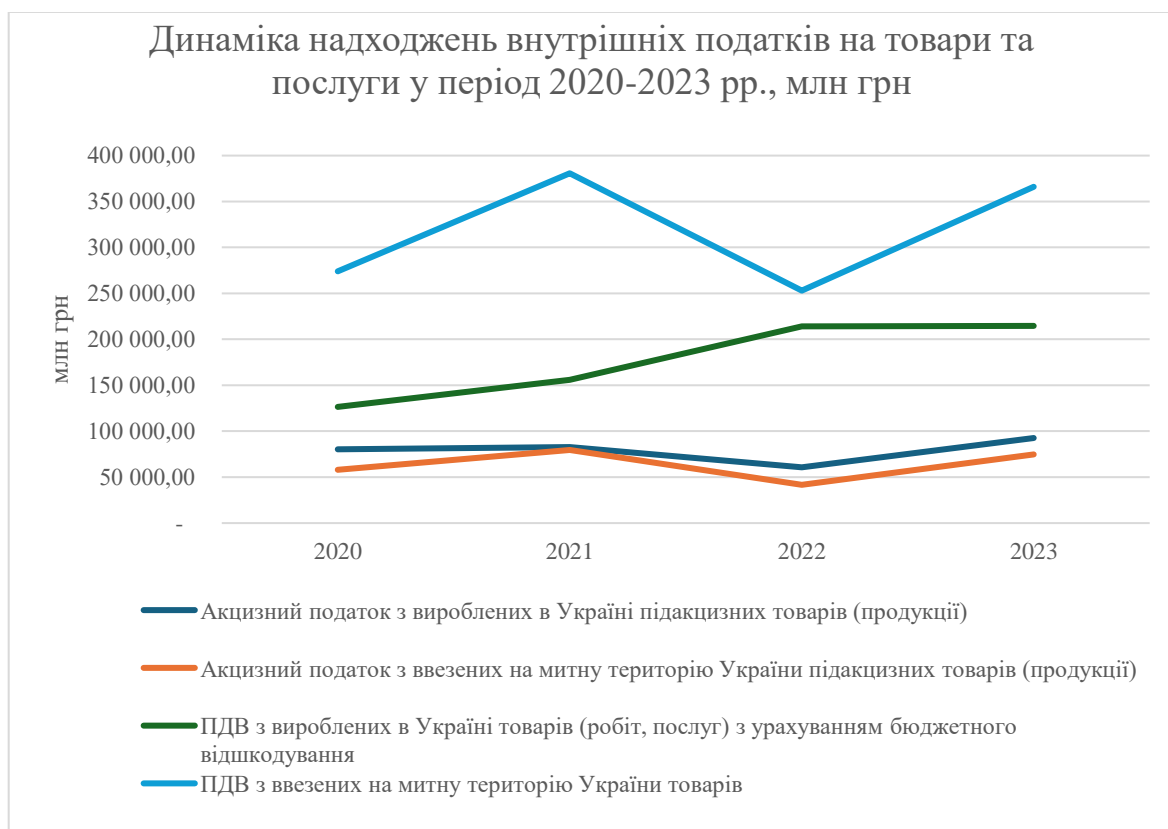

Рисунок 2.8 – Динаміка надходжень внутрішніх податків на товари та послуги у період 2020-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [15].

За графіком чітко видно спад у 2022 році порівняно з 2021 роком наступних категорій: податок на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів, акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) та акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції). Найбільший спад в обсягах спостерігається від надходжень з податку на додану вартість з ввезених на митну територію. Різниця в 2022 році до попереднього склала -127 661, 43 млн гривень. Якщо брати до уваги відсоткове виконання плану у співвідношенні виконаного до запланованого, то виконання

складає 59%. Так само і виконання плану з надходжень від акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) склав 55% [15]. У 2023 році спостерігається покращення в порівнянні до 2022 року.

Отже, можемо зробити висновок, що зниження ставок для окремих категорій товарів та зменшення акцизів відобразилися на бюджеті держави у вигляді недоотримання, проте це були необхідні кроки задля втримання внутрішньої ситуації та збереження економіки країни.

З огляду на те, що економіка України є такою, що розвивається та постійно зазнає впливу різноманітних як зовнішніх так і внутрішніх чинників впливу варто розглянути динаміку приростів у структурі доходів державного бюджету України. З останніх можемо виділити COVID-19 та повномасштабне вторгнення.

Таблиця 2.3 Динаміка зміни приростів в розрізі структури доходів державного бюджету України у період 2019-2023 рр.

Статті доходів:	Темп приросту у 2020 р.	Темп приросту у 2021 р.	Темп приросту у 2022 р.	Темп приросту у 2023 р.
Доходи державного бюджету	8%	21%	38%	49%
Податкові надходження	6%	30%	-14%	27%
Податок та збір на доходи фізичних осіб	7%	17%	8%	39%
Податок на прибуток підприємств	2%	36%	-21%	23%
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	12%	54%	6%	-29%
Внутрішні податки на товари та послуги	7%	30%	-19%	31%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	15%	3%	-27%	53%

Продовження Таблиці 2.3

Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	8%	38%	-48%	79%
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	42%	23%	37%	0%
ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	-5%	39%	-34%	45%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	1%	25%	-31%	55%
Неподаткові надходження	14%	-18%	97%	186%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	4%	-53%	56%	42%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	-6%	33%	-37%	75%
Інші неподаткові надходження	-5%	20%	-10%	154%
Власні надходження бюджетних установ	50%	28%	166%	246%
Доходи від операцій з капіталом	-57%	314%	86%	-84%
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	-10%	25%	37198%	-10%
Цільові фонди	-89%	12%	-35%	217%

Джерело: обраховано авторами на основі даних [15].

Розглянемо кожну з категорій, їх динаміку протягом 2019-2023 років та чи простежуються вплив згадуваних факторів на відповідні категорії. З огляду на обраховані прирости, то можемо зробити висновок, що наступні категорії протягом досліджуваного періоду зростали: доходи державного бюджету України загалом та

надходження від ПДФО. Всі інші категорії характеризуються нестабільністю і спад найчастіше простежується якраз у 2022 році. Найбільші спади у 2022 році в порівнянні до відповідних показників 2021 року проявляються у надходженнях від: акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів, ПДВ з ввезених на митну територію України товарів, податків на міжнародну торгівлю та операції, цільових фондів, акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів. Вплив від кризи COVID-19 не був настільки «болючим» для бюджету як початок повномасштабного вторгнення, адже від'ємні прирости під час кризи COVID-19 простежуються лише у таких категоріях як: ПДВ з ввезених на митну територію України товарів доволі на незначному рівні у 5%; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; доходи від операцій з капіталом; надходження від ЄС та інших держав, а також цільових фондів. Проте згадувані категорії несуттєво впливають на доходи держбюджету, адже складають низьку частку в загальних доходах, а от податкові надходження у 2020 році показали приріст. Податкові надходження є основним джерелом надходжень до державного бюджету України і саме ця важлива категорія для державного бюджету в 2022 році репрезентує від'ємний приріст у 14%, що є вагомим відсотком. Якщо підбивати підсумки 2022 року у розрізі доходів держбюджету, то попри значну кількість від'ємних приростів у суттєвих категоріях може виникнути питання чому ж все таки доходи в порівнянні до 2021 року збільшилися. Це пояснюється тим, що Україна отримувала значну кількість допомоги від іноземних держав як гуманітарної, так і фінансової. Це також доволі прозоро видно з приросту надходжень від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ у понад 37 000%.

Отже, як бачимо розгортання повномасштабної війни в цілому негативно вплинуло на доходи державного бюджету України незважаючи на їх приріст, адже відповідне зростання виникло не в результаті втримання економічної ситуації, а в ході допомоги західних партнерів. Також на початку війни, коли у більшості були оптимістичніші погляди на розвиток дій та недовготривалість повномасштабної війни, урядом були застосовані податкові послаблення, щоб полегшити шок та удар

для суб'єктів господарювання та економіки в цілому. Проте це виявилось неідеальним у довготривалій перспективі та потребувало скасування, адже більшість пристосувалося та знайшло шляхи продовження роботи під час війни, а держбюджет потребував та й надалі потребує коштів задля забезпечення поточних потреб країни.

2.2 Оцінка видатків державного бюджету в Україні з 2019 по 2023 рік

Аналізуючи видатки державного бюджету України варто знову ж наголосити, що видатки є дещо вузким поняттям ніж витрати бюджету. Видатки це ті кошти, які країна виділяє задля фінансування бюджетних програм та досягнення поставлених урядом цілей. Витрати ж є поняттям, яке є більш обширним та містить в собі як видатки, так і такі витрати як обслуговування державного боргу, надання кредитів та купівлі цінних паперів [3].

У даному розділі ми звернемо увагу на функціональну класифікацію видатків та проаналізуємо динаміку, а також відповідні зміни. Додатково буде розглянуто економічну класифікацію для розуміння того наскільки держава інвестує чи лише використовує кошти на поточні потреби.

Класично розглянемо динаміку загалом видатків державного бюджету України.

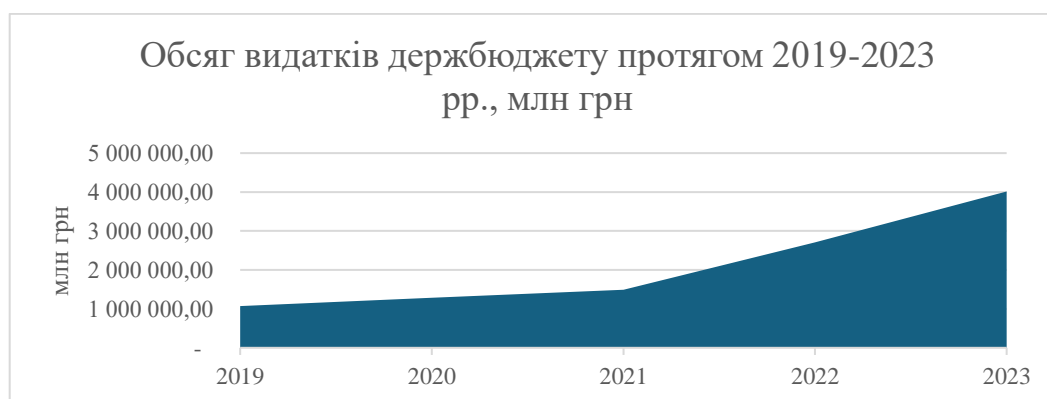

Рисунок 2.9 – Динаміка обсягу видатків державного бюджету України протягом 2019-2023 років.

Джерело: складено авторами на основі даних [22].

Розглядаючи вищепредставлений графік можемо спостерігати значне зростання видатків у 2022 році. Це все пояснюється стрімким збільшенням бюджету оборони країни у зв'язку з цинічним нападом росії на територію України та початком повномасштабного вторгнення.

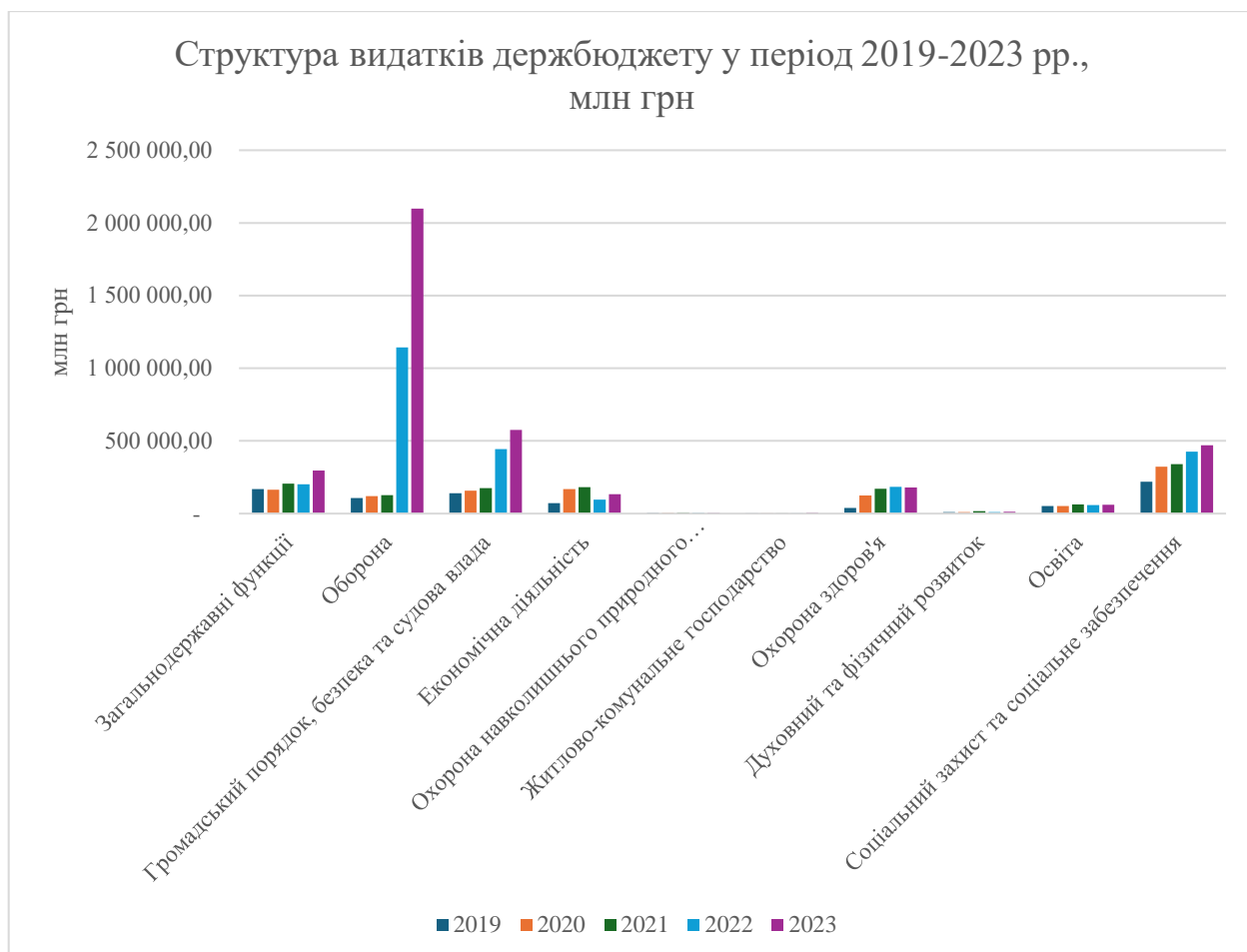

Рисунок 2.10 – Структура видатків державного бюджету України у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [22].

З графіку бачимо певні коливання та не можемо виділити якийсь тренд який би вказував на спадання чи зростання загалом. Можемо лише зробити висновок, що протягом останніх п'яти років найбільші частки видатків займали: соціальний захист та соціальне забезпечення; загальнодержавні функції; громадський порядок, безпека та судова влада. Стрімке зростання візуально простежується у таких сферах як оборона, а також громадський порядок, безпека та судова влада. В інших сферах видатки на відповідні категорії коливаються. Найменші частки видатків державного бюджету складають наступні сфери: охорона навколишнього природного

середовища, житлово-комунальне господарство, а також духовний та фізичний розвиток.

Проаналізувавши структуру видатків за 2022 рік чітко видно, яка сфера складає найбільшу частку.

Рисунок 2.11 – Структура видатків державного бюджету України за 2022 рік.
Джерело: складено авторами на основі даних [22].

На жаль, так як бойові дії продовжуються, то держава змушена і надалі збільшувати фінансування оборони країни. Якщо порівнювати суми, які закладалися на оборону у 2022 році це було в межах 1 трильйону гривень, при уточненому плані сума збільшилася майже на 360 мільярдів. За фактом виконання на оборону у 2022 році було витрачено 1, 14 трильйони.

Рисунок 2.12 – Структура видатків державного бюджету України за 2023 рік.
Джерело: складено авторами на основі даних [22].

У 2023 році загалом було використано 2,1 трильйони гривень, що майже вдвічі переважає над відповідним значенням попереднього року. Проте аби зрозуміти за рахунок чого збільшилися загальні видатки бюджету варто проаналізувати прирости та проаналізувати структуру.

З огляду на рисунки 2.11 та 2.12 бачимо, що загалом структура залишається сталою зі зміною часток.

Таблиця 2.4 Динаміка зміни темпів приросту видатків державного бюджету України у період 2019-2023 рр.

Категорія:	Темп приросту у 2020 р.	Темп приросту у 2021 р.	Темп приросту у 2022 р.	Темп приросту у 2023 р.
Загальнодержавні функції	-3%	26%	-2%	47%
Оборона	13%	6%	796%	84%
Громадський порядок, безпека та судова влада	13%	11%	154%	30%
Економічна діяльність	133%	7%	-47%	41%
Охорона навколишнього природного середовища	5%	24%	-43%	10%
Житлово-комунальне господарство	-18%	85%	222%	1483%

Продовження Таблиці 2.4

Охорона здоров'я	224%	36%	8%	-3%
Духовний та фізичний розвиток	-1%	63%	-31%	7%
Освіта	2%	21%	-8%	3%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	48%	5%	26%	10%

Джерело: обраховано авторами на основі даних [22].

З обрахованих темпів приросту чітко простежується, які категорії у розрізі фінансування зросли. У 2022 році суттєво зросли видатки на оборону, житлово-комунальне господарство та громадський порядок, безпеку і судову владу. Найбільшого спаду зазнали економічна діяльність, охорона навколишнього природного середовища, а також духовний та фізичний розвиток. Протягом досліджуваного періоду стабільно скорочувалися видатки на охорону здоров'я, у інших категоріях видатки мають нестабільний характер, тому далі розглянемо структурно категорії та проаналізуємо відповідні зміни.

За табличкою 2.4 найбільший приріст простежується у сфері оборони, який склав 796% у 2022 році до попереднього.

Рисунок 2.13 – Динаміка видатків на оборону в розрізі структури у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [22].

З огляду на побудовану діаграму можемо зробити висновок, що видатки на військову оборону завжди займали більшу частку ніж видатки на цивільну оборону та іншу діяльність у сфері оборони. Стрімке зростання простежується у 2022 році видатків на військову оборону. Візуально не можливо простежити, проте відбулося і стрімке зростання видатків на цивільну оборону в 2022 році, яке склало 1157% відповідно до попереднього року. Так само зростання і простежується у іншій діяльності у сфері оборони, адже темп приросту у 2022 році склав 349%.

Темп приросту для сфери житлово-комунального виробництва склав 1483% у 2023 році, що свідчить про ще більше збільшення ніж це було у 2022 році, коли темп приросту склав 222%. Однією з причин може слугувати накопичення від руйнувань у зв'язку з повітряними атаками на країну. Також значних сум потребує відновлення комунікацій на кшталт зв'язку, електроенергії, водопостачання і не тільки, адже росія цинічно завдає надважких ударів по інфраструктурних об'єктах на території України. Тобто постає питання не просто ремонту комунікацій, а повноцінного відновлення, що відповідно тягне за собою суттєві капіталовкладення.

Ще однією сферою на яку було значно збільшено видатки з державного бюджету України це громадський порядок, безпека та судова влада. Темп приросту у 2022 році склав 154%.

Таблиця 2.5 Обраховані темпи приросту у розрізі громадський порядок, безпека та судова влада у період 2019-2023 рр.

Категорія:	Темп приросту у 2020 р.	Темп приросту у 2021 р.	Темп приросту у 2022 р.	Темп приросту у 2023 р.
Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю та охорона державного кордону	17%	5%	262%	27%
Протипожежний захист та рятування	25%	-6%	211%	-1%
Судова влада	1%	9%	-7%	9%

Продовження Таблиці 2.5

Кримінально-виконавча система та виправні заходи	6%	12%	6%	-3%
Діяльність у сфері безпеки держави	19%	34%	69%	25%
Нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді	1%	44%	18%	8%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади	33%	-21%	74%	-38%
Інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади	-8%	20%	46%	226%

Джерело: обраховано авторами на основі даних [22].

Зростання видатків у 2022 році простежується в цілком логічних категоріях як для країни, яка перебуває в стані великої війни. У сфері діяльності із забезпечення громадського порядку, боротьби із злочинністю та охорони державного кордону зростання відбулося у 2022 році на 262% в порівнянні до попереднього. Також вагоме зростання простежується на протипожежний захист та рятування, темп приросту якого склав 211%. Країна шукала шляхи розв'язування проблем та пошук ефективних рішень у сфері оптимізації безпекової ситуації і це можна підтвердити, адже темп приросту у 2022 році у сфері «фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади» склав 74%. Зростання видатків на згадувані категорії є доволі виправданими, адже почалося повномасштабне вторгнення, яке має значний вплив на громадський порядок.

Найбільший від'ємний темп приросту у 2022 році був зафіксований в сфері економічної діяльності. Для даної категорії також були обраховані темпи приросту в розрізі структури.

Таблиця 2.6 Обраховані темпи приросту у розрізі економічної діяльності у період 2019-2023 рр.

Категорія:	Темп приросту 2020	Темп приросту 2021	Темп приросту 2022	Темп приросту 2023
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	5%	10%	-9%	2%
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	4%	13%	-38%	-9%
Паливно-енергетичний комплекс	40%	1%	180%	1%
Інша промисловість та будівництво	-1%	15%	205%	25%
Транспорт	157%	45%	-69%	28%
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	6%	5%	104%	-75%
Інші галузі економіки	-24%	10%	-54%	35%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки	5%	27%	-14%	4%
Інша економічна діяльність	2876%	-86%	34%	337%

Джерело: обраховано авторами на основі даних [22].

З обрахованих приростів видно, що в більшості категорій дійсно скоротилося фінансування. Проте є сфери в яких і зросли суми видатків, наприклад: інша промисловість та будівництво, паливно-енергетичний комплекс, зв'язок, телекомунікації та інформатика. З огляду на згадані категорії бачимо, що це ті сфери, які найбільше зазнали та продовжують зазнавати втрат та збитків внаслідок російських атак. Навіть тут простежується те, що країна найбільше уваги приділяє фінансуванню захисту країни та вирішення нагальних проблем, що є першопочатковими.

Аналізуючи видатки на економічну діяльність у розрізі структури у 2019 році та 2023, то вони дещо відрізняються.

Рисунок 2.14 – Структура видатків на економічну діяльність у 2019 році.

Джерело: складено авторами на основі даних [22].

У 2019 році найбільшу частку складає сума виділена на транспорт та господарства такі як: сільське, лісове, рибне та мисливство. Найменші частки склали: фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки, а також на інша економічна діяльність. Далі пропонуємо розглянути структуру видатків на економічну діяльність у 2023 році.

Рисунок 2.15 – Структура видатків на економічну діяльність у 2023 році.

Джерело: складено авторами на основі даних [22].

Порівнюючи дві структури можемо зробити висновок, що не відбулося багато суттєвих змін, серед основних:

- значно зменшилася частка видатків на сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство;
- частка видатків на транспорт у 2023 році складає 40% на противагу 51% у 2019, проте досі посідає перше місце в структурі;
- у два рази збільшилася частка видатків на паливно-енергетичний комплекс.

Варто також взяти до уваги динаміку поточних та капітальних видатків державного бюджету України. Поточні видатки націлені на певні поточні витрати задля підтримання функціонування країни та виконання своїх щоденних зобов'язань, в той час як капітальні за своєю задачею націлені на капіталовкладення в активи.

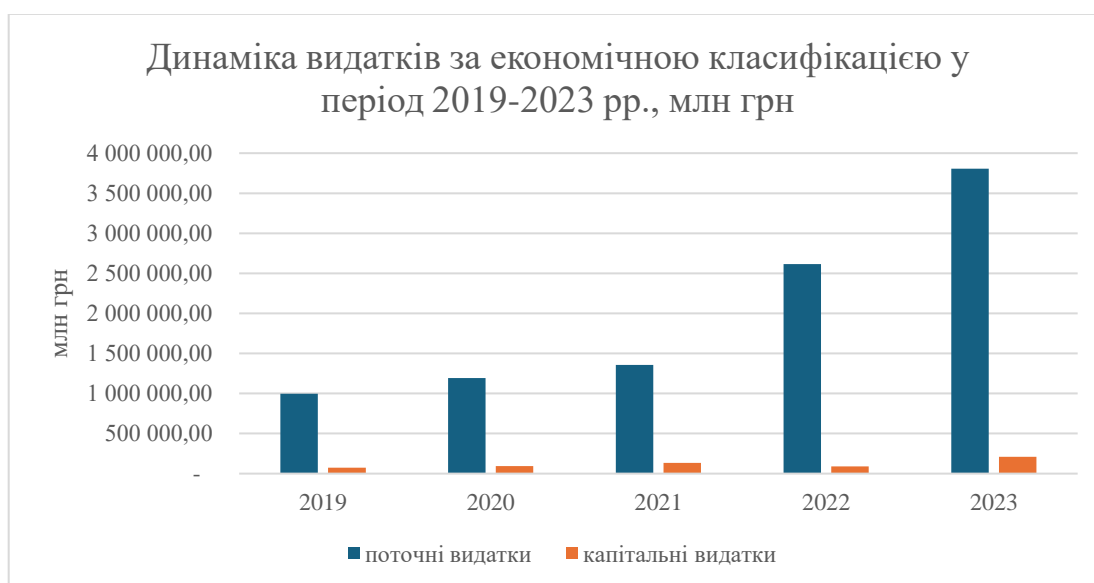

Рисунок 2.16 – Динаміка видатків за економічною класифікацією в розрізі поточних та капітальних видатків у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [23].

За допомогою графіку візуально видно, що капітальні видатки складають набагато менші частки в порівнянні з поточними. Протягом досліджуваного періоду простежується стабільне зростання поточних видатків на противагу нестабільного

характеру обсягів капітальних видатків та їх скорочення у 2022 році в порівнянні до попереднього.

Таблиця 2.7 Обраховані темпи приросту у розрізі капітальних видатків у період 2019-2023 рр.

Категорія:	Темп приросту у 2020 р.	Темп приросту у 2021 р.	Темп приросту у 2022 р.	Темп приросту у 2023 р.
Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	-2%	36%	177%	89%
Капітальне будівництво (придбання)	-40%	3%	-23%	36%
Капітальний ремонт	-2%	21%	-10%	71%
Реконструкція та реставрація	-28%	22%	-73%	126%
Створення державних запасів і резервів	-93%	1960%	-34%	-84%
Придбання землі та нематеріальних активів	-1%	-6%	41%	-28%
Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	89%	39%	-57%	156%
Капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів	24%	67%	-90%	661%
Капітальні трансферти населенню	205%	-14%	-71%	3325%

Джерело: складено авторами на основі даних [23].

З обрахованих темпів приросту можемо зробити висновок, що у 2022 році відбулося скорочення в багатьох категоріях капітальних видатків в порівнянні до попереднього. Найбільше скоротилися видатки на капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів, капітальні трансферти населенню, а також на реконструкцію та реставрацію. Зростання видатків простежується лише в двох категоріях: придбання обладнання і предметів довгострокового користування, а також придбання землі та нематеріальних активів. Доволі логічна реакція уряду з огляду на те, що у 2022 році почалося повномасштабне вторгнення. У 2023 році простежується збільшення капітальних видатків, що є необхідним, адже країну потрібно відбудувати та залучати інвестиції, які стали б рушієм розвитку.

Узагальнюючи аналіз видатків державного бюджету України протягом 2019-2023 рр., ми дослідили зростання протягом всього періоду. Різке збільшення видатків прослідковується у 2022 році, коли значно зросли видатки на оборону країни. Структура видатків протягом останніх 5-ти років несуттєво змінюється, очевидні зростання помітно лише в двох категоріях: оборона, а також громадський порядок, безпека та судова влада. Сфери на які протягом досліджуваного періоду виділялося значно більше видатків наступні: соціальний захист та соціальне забезпечення, загальнодержавні функції. Проаналізувавши видатки державного бюджету України в розрізі економічної класифікації, робимо висновок, що держава значно більше використовує коштів на поточні потреби, ніж на капітальні вкладення.

2.3 Проблеми формування та виконання державного бюджету України

Державний бюджет можна порівняти з балансом підприємства, де активи мають дорівнювати зобов'язанням. Проводячи паралель в ідеальній ситуації видатки мають дорівнювати доходам державного бюджету, проте на практиці це далеко не так. Уряд завжди стежить за дефіцитом чи профіцитом бюджету, також в Україні законодавчо дозволяється затвердження бюджету як з профіцитом, так і з дефіцитом. Варто врахувати, що надалі це впливає на державний борг України, що вже несе за собою зобов'язання як перед партнерами, так і перед різноманітними міжнародними організаціями, банками, тощо. Також може бути причиною до зростання інфляції в країні та загалом впливає на фінансову стабільність держави.

Рисунок 2.17 – Динаміка доходів, видатків та дефіциту державного бюджету України у період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних та обрахованих значень [15, 22].

Протягом досліджуваного періоду простежується існування лише дефіциту державного бюджету України, який протягом 2019-2021 рр. є незначним в порівнянні з наступними роками. У 2022 році дефіцит склав 918 027,7 млн гривень, що збільшилося в порівнянні з 2021 роком майже на 475%. На жаль, у 2023 році також простежується збільшення дефіциту державного бюджету України.

Класично вважається, що дефіцит державного бюджету не має перевищувати 3% від валового внутрішнього продукту країни. Тому ми розрахували співвідношення між дефіцитом держбюджету та ВВП.

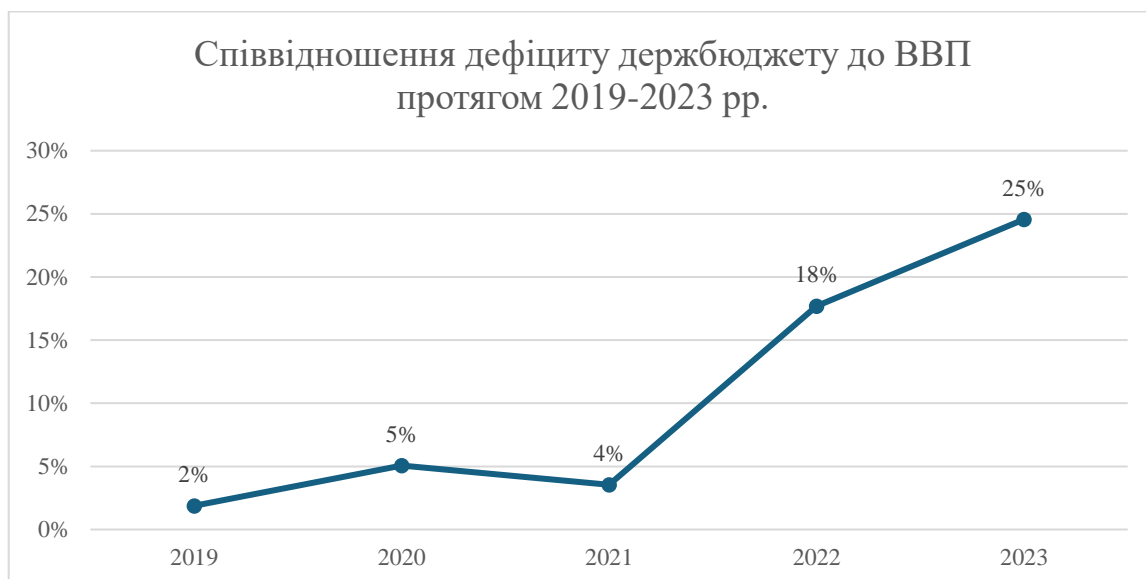

Рисунок 2.18 – Співвідношення дефіциту державного бюджету України до валового внутрішнього продукту протягом 2019-2023 рр.

Джерело: обраховано авторами на основі даних [15, 22, 24].

З огляду на графік бачимо, що цільового значення було дотримано лише у 2019 році за період 2019-2023 років. У 2020 та 2021 роках значення показника є наближеним, проте у 2022 році відбувається стрімке зростання. У 2023 році співвідношення дефіциту до ВВП країни знову зріс та наразі складає вагомий відсоток, що безперечно є негативним для держави. Також вагомими чинником є те, що це створює додаткове боргове навантаження з яким все таки колись потрібно буде розрахуватися. Загалом з огляду на попередній аналіз видатків державного бюджету України значно збільшилися видатки на оборону, що було абсолютно не прогнозованим, також зростання на громадський порядок в країні, що є результатом повторного, проте масштабнішого нападу на Україну.

Іншим граничним показником є не перевищення державного боргу 60% ВВП.

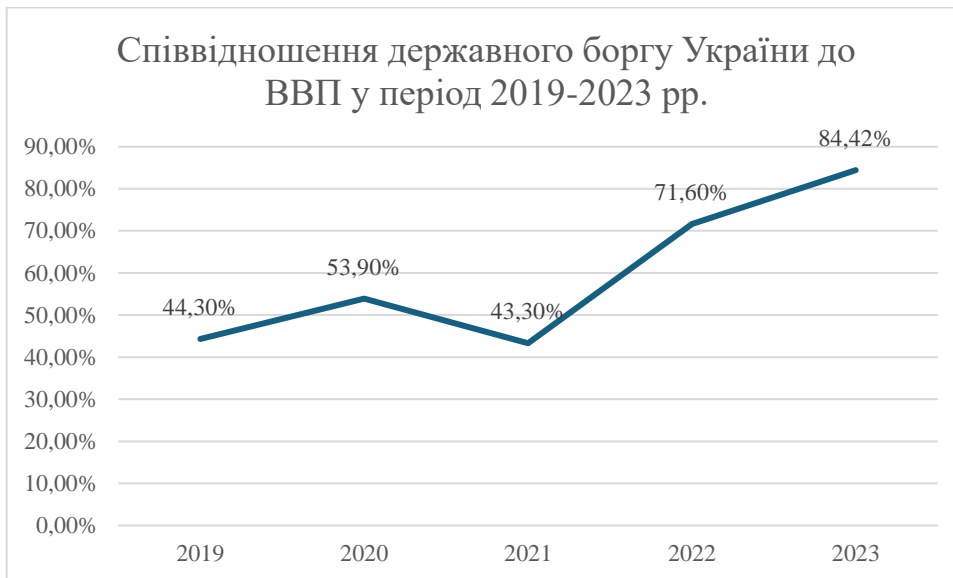

Рисунок 2.19 – Динаміка співвідношення державного боргу України до ВВП в період 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних та власних розрахунків [25-27].

Як бачимо за відповідними значеннями протягом 2019-2021 років співвідношення між державним боргом та внутрішнім валовим продуктом було на прийнятному рівні та не перевищувало 60% від ВВП, проте у 2022 році цей показник перетнув межу та склав 71,6%. Наразі уряду головне втримати даний показник та не призвести до зростання, адже розраховуючись за державним боргом термін якого вже сплив є ймовірність залізи у нову боргову яму беручи нові кредити на покриття старих, або ж використовувати резерви.

Україні вдавалося притримуватися граничних значень поки у 2022 році країна не перейшла в режим воєнного стану у зв'язку з повномасштабним вторгненням. Збільшення таких показників як співвідношення дефіциту бюджету до ВВП та державного боргу до ВВП є негативним, адже сигналізує про погіршення фінансового стану держави.

Розглядаючи проблеми формування доходів державного бюджету слід зауважити, що найбільшу частку доходів складають податкові надходження. На жаль, в Україні істотна частка грошей перебуває в тіньовій економіці. Останні дані від Міністерства економіки України щодо рівня тіньової економіки в Україні

свідчать про те, що у 2021 році відповідний показник складав 32%, що є суттєвим відсотком. Відповідно держава недоотримує податки, які використовуються задля виконання своїх зобов'язань та надання послуг громадянам. З іншої сторони у такий спосіб значна частка людей залишається платоспроможною в результаті зайнятості, відповідно споживаючи товари та послуги все одно впливає на зростання валового внутрішнього продукту. Враховуючи той факт, що під час війни рівень тіньової економіки прогнозовано зростає, то це є доволі негативним фактором для країни, адже видатки загальні зросли у 2023 році на 148%, тому податки які могли бути зібрані з тіньової економіки, мали б скоротити дефіцит державного бюджету України [28].

Доволі комплексне та складне питання, адже за нестабільної ситуації в країні у населення є мета вижити, тому кожен буде обирати вигідніший варіант для себе і відкине моральні принципи, якщо буде змога отримувати умовно більшу заробітну плату, а ніж в компанії, яка працює офіційно, а відповідно має статтю витрат на балансі як «податкові відрахування». Тому тут варто працювати як зі стороною роботодавця, так і зі стороною робітника у питанні підвищення відповідальності, робітничої етики та загального розуміння формування та використання коштів бюджету. Для цього потрібно проводити певні тренінги та вживати заходів щодо того аби особа відчувала себе захищеною в питаннях за які відповідає держава на кшталт соціальної справедливості, тощо. Покращення знання щодо використання державних коштів можна досягти шляхом візуалізації та адаптації показників та значень, адже хоча кожен може переглянути як затверджений закон про державний бюджет України, так і звіт про його виконання, але для людини без базових економічних знань аналіз таблиць є можливим з низькою ймовірністю, тому населення в більшості посилається на різноманітні статті з відповідним аналізом не враховуючи джерел та кваліфікації авторів, що може призвести до формування хибної думки та негативних настроїв населення.

Ще одним з методів ухиляння від сплати податків є використання офшорних зон. Даний метод також негативно впливає на доходи державного бюджету України,

адже збільшує відсоток тіньової економіки та держбюджет недоотримує податкові надходження внаслідок реєстрації або ж виведення бізнесу в офшори [29].

Враховуючи високий рівень тінізації, можна стверджувати про низьку ефективність податкової політики країни. Уряд розпорядженням від 27 грудня 2023 року затвердив «Національну стратегію доходів на 2023-2030 рр.» в якій також зазначив про реформування податкової політики. Серед основних питань, що висунуті:

- корекція ставок податків на кшталт: податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток, податку на додану вартість, акцизи та зміни в спрощеній системі оподаткування від законодавство ЄС;
- передання місцевим органам певних повноважень щодо адміністрування місцевих податків;
- регулювання криптовалютних операцій [30].

Першочергово за даною стратегією у реформуванні податкових питань потрібно підвищити довіру та покращити імідж серед населення. Серед заходів, які виділяють та вважають варто застосувати для досягнення даних цілей:

- дослідження надання послуг населенню шляхом регулярних та незалежних опитувань, їх аналіз та оприлюднення інформації, а також впровадження розроблених заходів вирішення проблемних питань виявлених в ході опитування та звітування;
- підвищення трудової етики та моралі серед працівників Державної податкової служби та покращення консультування;
- вживання заходів задля протидії корупції;
- покращення загального рівня знань та відповідальності серед платників податків;
- удосконалення сервісів ДПУ [с. 21-23, 30].

Достатньо зрозумілий підхід, який дасть змогу дійсно оцінити ситуацію, проте трудозатратний і тут надважливо, щоб отримані результати були дійсно незалежними, щоб розробилися ефективні заходи. Тоді буде простежуватися результат та покращення ситуації. Також важливим фактором є те, щоб команда, яка

б проводила опитування була добросовісною та вмотивованою до змін задля покращення та розвитку. Щодо підвищення рівня доброчесності, то тут варто зрозуміти, що працювати потрібно зі всіма вертикалями та сформувавши мислення, що за будь-які зловживання буде понесено відповідне покарання та що найголовніше - це нашкодить державному бюджету України. Так само як і серед населення потрібно сформувавши думку, що шляхом несплати відповідних податків, буде недоотримано послуги від держави.

У зв'язку з тим, що доволі часто з метою ухиляння від податків створюються ФОПи замість укладення трудового договору, що значно скорочують податкові витрати, можливість тінізації певних господарських операцій і не тільки, за «Національною стратегією доходів на 2023-2030 рр.» реформування спрощеної системи оподаткування бачать наступним чином:

- перегляд видів діяльності дозволених для відкриття ФОП 1 групи;
- застосування диференційованої шкали податкових ставок;
- злиття 2 та 3 груп в об'єднану другу групу та введення обов'язку для даної групи РРО;
- стане обов'язковим облік господарських операцій та відображення походження товарів;
- тощо [с. 57-61, 30].

Щодо корекції ставок за наступними податками: податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток, податку на додану вартість, акцизи, то планується задля інтеграції в ЄС запровадження ставок на рівні мінімальних для Європейського Союзу, адже наразі в Україні ставки за згадуваними податками є нижчими за мінімальні в ЄС [30].

Доволі цікавим та з огляду на обставини довготривалим буде процес оподаткування віртуальних активів, зокрема й цифрових валют. Дана тема потребує подальших досліджень та досі тривають дискусії. Наразі планується, що Україна орієнтуватиметься на рішення, що будуть прийняті в Європейському Союзі, проводити власні перемовини та радитися з партнерами щодо розробки заходів, які можуть дозволити реєструвати операції та в подальшому обкладатися податком. Від

себе можемо сказати, що це доволі тривалий процес, який потребує й нових ІТ рішень. Також попри будь-яке прийняте рішення буде аналізуватися реакція ринку та отримані вигоди та втрати від ухвалених відповідних дій [с. 106-108, 30].

Цілі є зрозумілими та такими, що ведуть на шлях приєднання до Європейського Союзу у якості його учасника, проте тут варто розуміти, що будь-які реформи тягнуть за собою доволі високі витрати, адже це: розробка нових методів, навчання персоналу та створення механізмів.

Серед проблем які можна і віднести до податкової політики є недовіра населення до державних установ. Власне, тому варто також покращити імідж та підвищувати довіру населення. Об'єктивно це можливо за реальних дій, щоб громадяни помітили, що послуги гарантовані державою надаються на високому рівні та можна відчувати безпеку за своє майбутнє.

За бюджетною системою в Україні існують головні розпорядники бюджетних коштів та розпорядники нижчого рівня. За даними ресурсу Open Budget станом на квітень 2024 року в Україні існує 79 головних розпорядників та 4 331 розпорядників нижчого рівня бюджетних коштів і це якщо ми беремо до уваги тільки роботу з коштами з державного бюджету України. Якщо розглянути розпорядників коштів місцевих бюджетів, то їх налічується ще більше. Відповідно досить складно простежити за використанням державних коштів на різних рівнях, тому можуть виникати певні корупційні моменти та неефективне управління ресурсами, що негативно впливають як на використання коштів, так і на імідж країни загалом [31].

Наразі метою економіки України є навіть не її зростання, а хоча б стабілізація з огляду на те, що вже третій рік як почалася повномасштабна війна. Потрібно поступово скорочувати дефіцит державного бюджету України та сповільнювати зростання державного боргу. Шляхом реформування податкової системи зменшувати рівень тіньової економіки, підвищувати доброчесність як населення, так і працівників, а також йти в напрямку інтеграції в ЄС та зі зростанням ефективності збільшувати суму податкових надходжень до держбюджету, проте й продовжувати підтримку та розвиток бізнесу в країні.

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БЮДЖЕТОМ УКРАЇНИ

3.1 Моделювання доходів державного бюджету

Бюджет країни є її основним фінансовим планом, тому дуже важливо підтримувати баланс між доходами та видатками державного бюджету. Якщо ж не дотримуватися рівноваги, то в гіршому випадку буде зростати державний борг, що чинить додаткове навантаження на бюджет. Якщо ж зростають доходи, то відповідно і зростатимуть видатки, адже це означатиме, що в країні є ресурс для покращення надання послуг та інвестиції всередині. Якщо брати до уваги ситуацію в Україні, то очевидно стає, що ресурси держави не здатні покрити всі потреби наразі.

Для даного дослідження об'єктом було обрано доходи державного бюджету України, адже у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на території України видатки будуть стабільно високі через потребу у захисті та цілодобові витрати на військові цілі, варто проаналізувати, що має вплив на доходи держбюджету та розробити можливі шляхи оптимізації та зростання.

Мета дослідження полягає у виявленні впливу на доходи державного бюджету України наступних факторів: кількість безробітних осіб в Україні, середньої заробітної плати по Україні та курсу гривні до долара.

Гіпотези, що досліджуватимуться:

- Доходи державного бюджету України обернено залежать від кількості безробітних в країні. Робимо таке припущення, адже чим більше людей буде залучено в виготовлення товарів або надання послуг на території країни, то тим більші будуть доходи. Відповідно зі збільшенням кількості безробітних, доходи бюджету зменшуватимуться.

- Доходи державного бюджету прямо залежать від заробітної плати. Чим вищою буде зарплата, тим більше мотивації для створення якісного продукту та

забезпечення ефективності загалом. Зі зростанням якості, відбувається збільшення доходу, що в свою чергу збільшить надходження до бюджету.

- Доходи державного бюджету прямо залежать від курсу гривні до долара. Однією з причин є те, що доходи експортерів при девальвації національної валюти зростають. Відбувається це у зв'язку з послабленням національної валюти, товари стають більш привабливими, адже їх вартість у валюті знижується. Зовнішні економічні операції обслуговуються в валюті, що збільшує надходження капіталу та збільшуються податкові надходження як від експорту, так й імпорту (за умови, що темпи імпорту не падають, а залишаються сталими або ж зростають).

Для дослідження використовували статистичні дані з Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України та Національного банку України. Досліджуваний період: 2014-2022 роки. Було обрано квартальні дані задля глибшого аналізу та виявлення тенденцій.

Характеристика інформаційної бази.

1. Доходи державного бюджету України (RVNS) – квартальні показники від першого кварталу 2014 року до четвертого кварталу 2022 року включно, виражені у гривнях. Джерело:

<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2014/>

2. Кількість безробітних в Україні (UNEM) – квартальні показники від першого кварталу 2014 року до четвертого кварталу 2022 року включно, виражені у кількості осіб. Джерело:

<https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2014/>

3. Середня зарплата по Україні (AWAGE) – квартальні показники від першого кварталу 2014 року до четвертого кварталу 2022 року включно, виражені у гривнях. Джерело: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2014/>

4. Курс гривні до долара (EXCH) – квартальні показники від першого кварталу 2014 року до четвертого кварталу 2022 року включно, виражені у гривнях. Джерело: <https://minfin.com.ua/ua/currency/usd/>

Специфікація моделі

Для проведення дослідження було обрано три чинники, які згадувалися раніше, а саме: кількість безробітних осіб в Україні, розмір середньої заробітної плати по Україні та курсу гривні до долара.

Залежна змінна:

RVNS – доходи державного бюджету України.

Незалежні змінні:

UNEM – кількість зареєстрованих безробітних на території України.

AWAGE – середня заробітна плата по Україні.

EXCH – курс гривні до долара.

Загальний вигляд регресійного рівняння для побудови економетричної моделі:

$$RVNS = \beta_0 + \beta_1 * UNEM + \beta_2 * AWAGE + \beta_3 * EXCH - \varepsilon$$

Аналіз результатів розрахунків

Dependent Variable: RVNS
Method: Least Squares
Date: 02/18/24 Time: 16:06
Sample: 2014Q1 2022Q4
Included observations: 36

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.031704	0.625151	4.849555	0.0000
UNEM	-0.284241	0.153924	-1.846629	0.0741
AWAGE	0.637336	0.088994	7.161583	0.0000
EXCH	0.387048	0.128838	3.004153	0.0051
R-squared	0.918873	Mean dependent var		5.318377
Adjusted R-squared	0.911267	S.D. dependent var		0.210438
S.E. of regression	0.062686	Akaike info criterion		-2.596933
Sum squared resid	0.125743	Schwarz criterion		-2.420987
Log likelihood	50.74480	Hannan-Quinn criter.		-2.535523
F-statistic	120.8137	Durbin-Watson stat		2.118729
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рисунок 3.1 – Результати моделювання за побудованим регресійним рівнянням.

З огляду на побудовану модель за допомогою програмно забезпечення EViews отримуємо наступне регресійне рівняння:

$$RVNS = 3,032 - 0,284 * UNEM + 0,637 * AWAGE + 0,387 * EXCH$$

Саме за допомогою наведеного вище рівняння, проаналізуємо наші висунуті припущення, які було на меті дослідити.

Беручи до уваги нашу першу незалежну – кількість безробітних, бачимо з рівняння, що при збільшенні кількості безробітних на 1 %, доходи державного бюджету України зменшуватимуться на 0,284 %. Отже, можемо зробити висновок, що висунута нами гіпотеза підтверджується та результати є дійсно свідченням того, що збільшення кількості зареєстрованих безробітних негативно впливають на доходи державного бюджету України, зменшуючи їх. Проте тут варто розуміти, що в моделі використанні значення та досліджено кількість зареєстрованого безробіття, хоча насправді даний показник є вищим в Україні, особливо в часи великої війни. Доволі висока частка людей працює в тіньовому секторі та вважаються для держави безробітними, адже не сплачують податки, проте продовжують генерувати дохід, який використовують на споживання товарів та послуг, що все одно враховується у валовому внутрішньому продукті та сприяє його збільшенню.

Далі проаналізуємо вплив середньої заробітної плати по Україні на доходи держбюджету. При збільшенні середньої заробітної плати на 1 %, доходи державного бюджету збільшуватимуться на 0,637 %. Знову ж таки ми підтвердили нашу першопочаткову гіпотезу щодо впливу середньої заробітної плати на доходи державного бюджету України. При збільшенні середньої зарплатні, доходи збільшуватимуться.

Останнім фактором впливу є курс гривні до долара. З рівняння при збільшенні курсу на 1 %, доходи держбюджету також збільшуються на 0,387 %. Робимо висновок, що при підвищенні курсу (послаблення гривні), доходи зростатимуть, що підтверджує нашу гіпотезу. Як припущення висуваємо думку про те, що це відбувається в результаті збільшення доходів експортерів в національній валюті, що збільшує зовнішньоторговельні операції та надходження від пов'язаних податків.

Діагностика моделі

Рівень довіри для даної моделі було обрано 5%. За такого рівня всі показники, окрім безробіття є статистично значими. Коефіцієнт детермінації для даної моделі

складає 91,9%, що безумовно є позитивним фактором, адже саме коефіцієнт детермінації свідчить про те наскільки побудована модель відображає реальність. За коефіцієнтом детермінації стає зрозуміло, що моделі можна довіряти. Коефіцієнт Дарбіна-Ватсона дорівнює 2,12, що є наближеним значенням до 2 та є фактором відсутності автокореляції першого порядку.

Проведемо LM тест Бреуша Голдфрі задля аналізу наявності автокореляції вищих порядків.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.565680	Prob. F(4,28)	0.2109
Obs*R-squared	6.580270	Prob. Chi-Square(4)	0.1598

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 02/18/24 Time: 16:08

Sample: 2014Q1 2022Q4

Included observations: 36

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.253018	0.639342	-0.395747	0.6953
UNEM	0.063733	0.154777	0.411772	0.6836
AWAGE	0.030538	0.093233	0.327543	0.7457
EXCH	-0.021827	0.126761	-0.172188	0.8645
RESID(-1)	0.060920	0.193751	0.314425	0.7555
RESID(-2)	0.024379	0.245151	0.099443	0.9215
RESID(-3)	-0.359834	0.244611	-1.471047	0.1524
RESID(-4)	0.375271	0.261664	1.434173	0.1626
R-squared	0.182785	Mean dependent var	-6.18E-16	
Adjusted R-squared	-0.021518	S.D. dependent var	0.059939	
S.E. of regression	0.060580	Akaike info criterion	-2.576565	
Sum squared resid	0.102759	Schwarz criterion	-2.224672	
Log likelihood	54.37816	Hannan-Quinn criter.	-2.453745	
F-statistic	0.894674	Durbin-Watson stat	2.011566	
Prob(F-statistic)	0.524007			

Рисунок 3.2 – Результати LM – тесту Бреуша Голдфрі.

В моделі використані квартальні дані, тому кількість лагів було обрано 4. Аналізуючи показник Prob. F, можемо зробити висновок, що автокореляція вищих порядків відсутня, адже значення для Prob. F складає 0,21, що є більшим за рівень довіри (для даної моделі це 0,05). Також проаналізуємо на наявність автокореляції детальніше. Для RESID(-1) Prob.=0,76, для RESID(-2) Prob.=0,92, RESID(-3) Prob.=0,15, а для RESID(-4) Prob.=0,16, тобто автокореляція відсутня.

Для аналізу на наявність проблеми гетероскедастичності випадкових величин ми використаємо тест Вайта.

Heteroskedasticity Test: White				
F-statistic	2.194053	Prob. F(9,26)	0.0569	
Obs*R-squared	15.53941	Prob. Chi-Square(9)	0.0771	
Scaled explained SS	25.25502	Prob. Chi-Square(9)	0.0027	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID^2				
Method: Least Squares				
Date: 02/18/24 Time: 16:11				
Sample: 2014Q1 2022Q4				
Included observations: 36				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-2.440137	6.133193	-0.397858	0.6940
UNEM^2	-0.242772	0.210574	-1.152907	0.2594
UNEM*AWAGE	-0.533603	0.371428	-1.436624	0.1627
UNEM*EXCH	1.159926	0.771244	1.503968	0.1446
UNEM	1.744129	2.154141	0.809663	0.4255
AWAGE^2	-0.249393	0.193367	-1.289738	0.2085
AWAGE*EXCH	0.826224	0.411285	2.008882	0.0550
AWAGE	2.166969	2.018234	1.073696	0.2928
EXCH^2	-0.045527	0.203412	-0.223815	0.8247
EXCH	-5.957937	3.255925	-1.829875	0.0788
R-squared	0.431650	Mean dependent var	0.003493	
Adjusted R-squared	0.234914	S.D. dependent var	0.007185	
S.E. of regression	0.006285	Akaike info criterion	-7.071292	
Sum squared resid	0.001027	Schwarz criterion	-6.631426	
Log likelihood	137.2833	Hannan-Quinn criter.	-6.917767	
F-statistic	2.194053	Durbin-Watson stat	2.112889	
Prob(F-statistic)	0.056900			

Рисунок 3.3 – Результати тесту Вайта.

З огляду на отримані результати, можемо зробити висновок, що показник є на межі виникнення проблеми гетероскедастичності, адже Prob. F дорівнює 0,06, а рівень довіри для побудованої моделі був обраний 95%.

Останнім серед тестів буде проведено тест Жака-Бера визначення про нормальність розподілу.

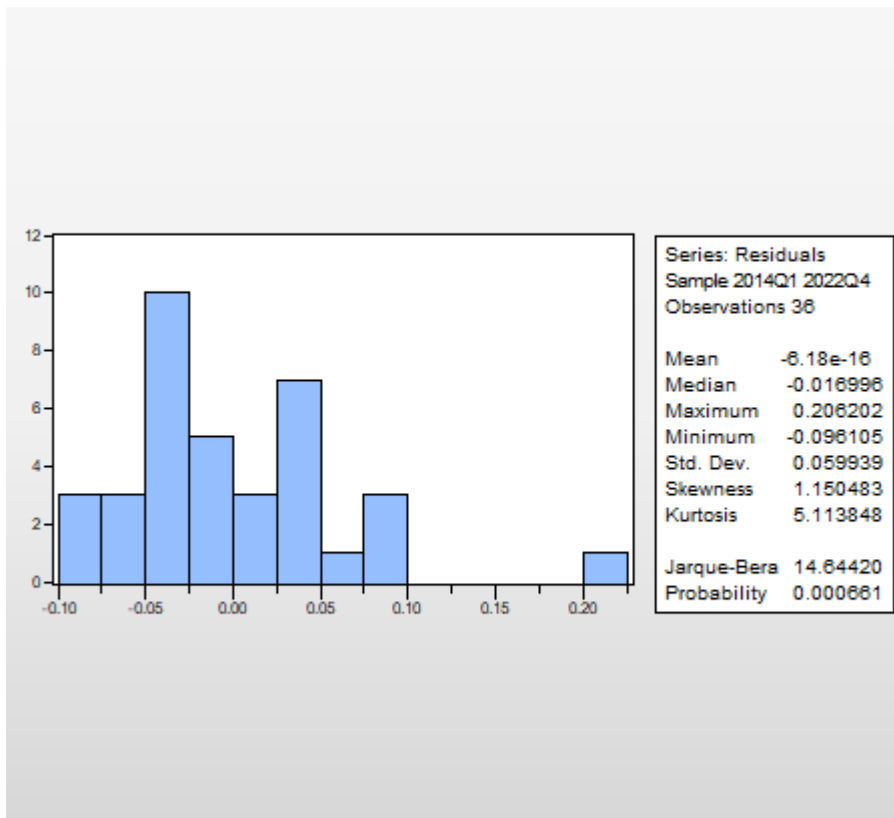

Рисунок 3.4 – Результати тесту Жака-Бера.

Візуально можна спостерігати, що розподіл є ненормальним. Також це підтверджує показник Probability. Однією з причин даної проблеми є невелика кількість спостережень та те, що досліджуваний період аналізується у нестабільні для України роки, адже в даному проміжку присутній значний фактор, що має вплив, на жаль, на всі сфери – війна.

Підсумовуючи, модель є такою, що відповідає дійсності, адже коефіцієнт детермінації знаходиться на високому рівні та дорівнює 91,9%. Проведені тести свідчать про адекватність моделі, адже відсутні такі проблеми як автокореляція та гетероскедастичність випадкових величин, однак присутня проблема ненормальності розподілу. За побудованим регресійним рівнянням підтвердили висунуті гіпотези та на основі моделі можемо стверджувати, що:

- підвищення кількості безробітних, зменшує доходи державного бюджету України;
- підвищення середньої заробітної плати по Україні, збільшує доходи до державного бюджету України;

- підвищення курсу, збільшує доходи до держбюджету України, проте зменшує їх фактичну цінність.

Отже, з огляду на отримані результати моделювання можемо зробити висновок, що варто працювати над вирішенням питань безробіття, розвитку ринку праці та стабілізації економічної ситуації в країні.

3.2 Напрями збільшення доходів та оптимізація видатків бюджету.

Аналізуючи та розробляючи певні заходи, ми це зробимо окремо для доходів та видатків державного бюджету України.

Задля пошуку шляхів збільшення доходів до державного бюджету України потрібно проаналізувати, які наразі існують проблеми формування дохідної бази держбюджету.

Одразу, що спадає на думку це проблема тіньової економіки та недосконалої податкової політики. До того ж тіннізація економіки впливає з другого. Серед головних проблем податкової політики можна виділити:

- недовіра населення до Державної податкової служби;
- недосконала спрощена система оподаткування.

Задля вирішення згадуваних проблем потрібно покращити імідж ДПС серед громадян України шляхом збільшення прозорості ведення справ, підвищення кваліфікації співробітників, здійснити покращення рівня консультування населення в податкових питаннях [36].

Якщо розглядаємо питання тіньової економіки, то головним фактором, який виступає для суб'єктів господарювання – ухилення оподаткування. У цьому питанні варто реформувати спрощену систему оподаткування задля унеможливлення підміни понять, а дійсно використання спрощеної системи застосовувалося лише малим та середнім бізнесом як можливість легального ведення бізнесу та розвиток за рахунок економії на податках. Проте якщо ми повертаємося до реальності, то часто можемо прослідкувати як на протигагу трудовому договору використовують оформлення робітника як ФОП. Також серед

способів тінізації операцій є розрахунок готівковим способом, адже є можливість не обліковувати дану операцію [38]. Серед шляхів вирішення згадуваних проблем вбачаємо позитивні перспективи якщо застосувати заходи зазначені в «Національній стратегії доходів на 2023-2030 рр.» щодо реформування спрощеної системи та скорочення найменувань послуг, що можуть надаватися фізичною особою-підприємцем першої групи, а також мінімальний, проте обов'язковий облік господарських операцій [30].

З огляду на те, що спрощену систему оподаткування дійсно потрібно реформувати, але потрібно це зробити, щоб малий та середній бізнеси не постраждали, адже для української економіки є важливим існування та подальший можливий розвиток і переростання у великий бізнес. Тому доведеться аналізувати ринок, реакцію бізнесу та за потреби ввести субсидії задля заохочення реєстрації малого та середнього бізнесів та ведення своєї справи на території України.

У одній зі статей Ватаманюк-Зелінська У.З. наголосила, що в умовах воєнного стану в Україні потрібно покращувати децентралізацію місцевих бюджетів, бо саме вони можуть слугувати розвитком економіки за рахунок акумуляції коштів, адже державний бюджет України наразі працює в основному на забезпечення ведення бойових дій на території країни (підтвердженню цьому є аналіз представлений у розділі 2). У цьому випадку потрібно стимулювати до розвитку бізнесу або ж залученню інвестицій, що відобразатиметься в подальшому у вигляді податкових надходжень та наповненню бюджетів [37].

Варто також слідкувати за розвитком ринку та уникати монополізації, адже лише в умовах конкуренції можна досягти хороших результатів у вигляді якості продукції або ж наданих послуг, диференціації суб'єктів господарювання та намагання пошуку інвестицій задля модернізації та покращення виробництва. У свою чергу як подальший крок розвитку є вихід на міжнародний ринок, що також буде позитивним явищем для країни, адже збільшаться надходження від митних платежів та буде надходити валюта. Проте й це тягне за собою важливість проведення реформ та вжиття заходів, адже, по-перше, потрібно побороти можливо наявну корупцію в митниці, шляхом проведення конкурсу на посади, дотримання

доброочесності та розробки заходів задля унеможливлення корупційних схем. По-друге, боротьба з контрабандою.

Важливо почати дієву боротьбу з корупцією та викриттю корупційних схем. Це те, що першочергово блокує розвиток та унеможлиблює рівність прав та забезпечення нормального функціонуванню ринку. Важко розвивати не тільки економіку, а й загалом усі сфери, коли існує можливість ухиляння від законодавства. Задля нормального функціонуванню всіх процесів в державі надважливо покращити діяльність антикорупційних органів та вжити заходів задля формування свідомості у населення про те, що будь-які незаконні дії каратимуться. Це також сприятиме покращенню іміджу країни загалом.

В Україні достатньо сильно простежується соціальна нерівність населення, що в подальшому впливає на появу негативних настроїв серед населення. В Україні доволі усталеною вже є думка про те, що в країні відсутній середній клас, тому це прірва між бідними та заможними є достатньо помітною. Це означає, що дійсно податкова політика потребує покращення та певного згладжування таких дисбалансів [38].

Війна здійснила вагомий вплив на демографічну ситуацію в Україні ще в 2014 році, проте суттєво поглибилася у 2022. Внаслідок розширення межі зіткнення та збільшення територій на яких ведуться бойові дії в Україні значно зросла кількість як емігрантів за межі країни, так і внутрішньо переміщених осіб. Якщо розглядати по черзі дані категорії та спочатку взяти до уваги емігрантів, то тут варто зрозуміти, що значна частка з цих осіб як раз економічно активне населення. Тобто держава втратила значну кількість робочої сили, яка б могла генерувати різноманітні надходження до державного бюджету на кшталт податкових платежів. У ситуації з великою кількістю ВПО, то тут йде значний вплив на ринок праці та утворення дисбалансів, а також можливо навіть певного демпінгу заробітних плат. Ці наслідки утворилися в результаті того, що на певних територіях, де не ведуться активні бойові дії, відбулося перенасичення робочою силою. Проте у питаннях міграції в Україні були проблеми і до повномасштабної війни, адже доволі популярною була та залишається трудова міграція. У зв'язку з цим країна не отримувала вигоди, адже

на час економічної активності трудові мігранти працювали за кордоном, де й сплачували податки, проте при досягненні пенсійного віку, значна кількість трудових мігрантів прогнозовано повертається до України, де отримує пенсійне забезпечення, що поглиблює старіння нації та робить додаткове навантаження на бюджет.

Одним з впливових факторів на міграційні процеси є зменшення доходів населення, що лише пришвидшує її. Міграція не завжди є негативною ситуацією для держави, проте наразі для України це набуває більш негативного характеру, адже країна потребує ресурсів і людських в тому числі. Також за даних умов відбувається відтік кваліфікованих кадрів, що негативно впливає на розвиток держави в цілому. Наразі надважливо зберегти освічений прошарок населення задля залучення їх у розвиток економіки і не тільки [40].

Для того, щоб зменшити тиск та покращити ситуацію можливо вжити наступних заходів:

- покращити регулювання трудових відносин;
- уникати дисбалансів ринку праці;
- розробити заходи щодо мінімізації міграції кваліфікованої робочої сили;
- покращити надання соціальних послуг;
- шляхом аналізу та виявлення нестачі робочої сили у певних професіях застосувати певні пільги або ж ввести курси підвищення кваліфікації/перекваліфікації;
- збільшити державні виплати на початкове утримання дітей;
- тощо [41].

Надалі питання стоїть у реформуванні податкової системи. Збільшення доходів до державного бюджету України можливе за рахунок:

- вжиття заходів, що унеможливають зловживанням спрощеною системою оподаткування;
- соціальне вирівнювання населення;
- розвиток та підтримка малого та середнього бізнесу;

- покращення бізнес клімату;
- розвиток та підтримка експорту;
- залучення інвестицій;
- сповільнення міграційних процесів;
- тощо.

Проте варто не забувати, що все це можливе за умови політичної стабільності та перемоги у цій жорстокій війні за виживання українського народу.

Насправді не менш важким та дискусійним питанням є оптимізація видатків державного бюджету України, адже наразі в країні є запити не лише на поточні зобов'язання, але й цілодобовий захист територій, що вимагає значних ресурсів не лише грошових, але й, на жаль, людських.

Класично розглянемо спочатку існуючі проблеми. Серед основних проблем можна виділити:

- наявність корупції;
- недостатнє відстеження використання бюджетних коштів;
- часткова необґрунтованість пріоритетності видатків [42, 43].

Високий рівень корупції в Україні впливає як на доходи, так і на видатки. Тут є два негативних наслідки. Перший полягає в тому, що за наявності та зловживаннями взяток доволі погіршується імідж країни в очах західних партнерів та їх бажанні надати такі необхідні для України кошти, адже зрозуміло, що виникатимуть сумніви, щодо цільового використання наданих ресурсів [44]. Інший негативний наслідок полягає в доцільності та спрямованості, а також добросовісному використанні бюджетних коштів.

Іншим неоднозначним моментом можемо виділити значну розгалуженість та кількість розпорядників бюджетних коштів про яких вже згадували у розділі 2. За такої кількості насправді важко простежити за добросовісним, справедливим та доцільним розподілом бюджетних коштів. Так само як присутня проблема пріоритетності та фінансування бюджетних програм. На наш погляд задля оптимізації видатків державного бюджету потрібно розробити механізм оцінки

ефективності виконання програм, здійснити аналіз проблем, а також розробити шляхи покращення.

Щодо видатків на соціальне забезпечення, то за даними статті Вокс Україна в період 24 лютого по 1 грудня 2022 року частка коштів, які спрямувалися у якості трансферту до Пенсійного фонду України склала більше 50% всіх ресурсів, які були виділені на соціальне забезпечення. Це насправді обтяжує бюджет, тому варто попрацювати над реформуванням пенсійної системи та зменшити відсоток економічно неактивного населення шляхом зменшення міграції та заохочення робочої сили [44].

Щодо загальних заходів, який потрібно вжити задля стабілізації та покращення ситуації описали у своїй статті Слав'юк Н.Р. та Буй Т.Г. У ній йдеться про те, що потрібно розробити ефективні методи планування базуючись на українській практиці, досвіді інших країн, рекомендацій Європейського Союзу та західних партнерів, а також розробити дієвий механізм моніторингу видатків [40].

Отже, першочергово потрібно розробити механізми відстеження ефективного використання бюджетних коштів з дотриманням доброчесності. Також покращувати бізнес клімат та сприяти підприємництву, забезпечуючи рівність суб'єктів господарювання, розробити дієву податкову систему, яка б унеможливила зловживання та не затягувала пояси як бізнесу, так і населенню. Фактором, що значно впливає на імплементацію будь-яких заходів є повномасштабна війна. Головною ціллю наразі є стабілізація економіки України.

ВИСНОВКИ

Головною функцією бюджету є перерозподіл ресурсів всередині країни. Додатково слугує інструментом впливу на сфери держави на кшталт: оборона, економічна, культурна, тощо. До доходів державного бюджету України відносяться: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та трансферти. Основним джерелом формування доходів державного бюджету виступають податкові надходження.

Видатки державного бюджету України за своєю природою спрямовуються на виконання бюджетних програм та фінансування надання державних послуг. Існує чотири класифікації державних видатків: функціональна, програмна, відомча та економічна. На нашу думку, найбільш показовою для аналізу є саме функціональна класифікація.

Незважаючи на номінальне зростання доходів держбюджету виявлено наступні тенденції:

- з 2022 року поглиблюється складність планування бюджету, адже збільшується різниця між початковим річним планом, уточненим річним планом та фактично виконаним;
- з 2022 року скоротилися доходи від податкових надходжень у зв'язку із введенням податкових послаблень з початком повномасштабного вторгнення;
- значно збільшилися надходження у 2022 році від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;
- видатки державного бюджету України значно збільшилися у 2022 році;
- у структурі видатків держбюджету 2023 року частка направлених на оборону складає 55% від загальної суми видатків;
- найменша частка видатків припадає на: охорону навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, духовний та фізичний розвиток;
- протягом 2019-2023 рр. поглиблюється дефіцит державного бюджету України.

За допомогою програмного забезпечення була побудована економетрична модель з метою дослідження впливу наступних факторів: кількість зареєстрованих безробітних в Україні, середня заробітна плата по Україні та курс гривні до долара на доходи державного бюджету. Виявлено, що збільшення кількості безробітних негативно впливає на доходи держбюджету. У той час як збільшення середньої заробітної плати по Україні та курсу гривні до долара позитивно впливають на доходи державного бюджету, проте варто зазначити, що останнє хоч і позитивно впливає, але зменшує платоспроможність у зв'язку з девальвацією гривні.

Щодо напрямів збільшення доходів та оптимізації видатків державного бюджету України, то важливо вжити наступних заходів: реформувати податкову систему з усуненням можливості зловживань, покращити імідж та бізнес клімат з метою підвищення інвестиційної привабливості, відстежувати використання бюджетних коштів та оцінювати ефективність їх використання.

Звичайно наразі найголовніше це стабілізація в країні та перемога у війні, адже тоді буде змога розвивати та покращувати наявне, а не вести боротьбу за виживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даньків В.Й., Галас М.І. Роль бюджету у соціально-економічному розвитку держави. 2013. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2082/1/%d0%a0%d0%9e%d0%9b%d0%ac%20%d0%91%d0%ae%d0%94%d0%96%d0%95%d0%a2%d0%a3%20%d0%a3%20%d0%a1%d0%9e%d0%a6%d0%86%d0%90%d0%9b%d0%ac%d0%9d%d0%9e-%d0%95%d0%9a%d0%9e%d0%9d%d0%9e%d0%9c%d0%86%d0%a7%d0%9d%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a0%d0%9e%d0%97%d0%92%d0%98%d0%a2%d0%9a%d0%a3%20%d0%94%d0%95%d0%a0%d0%96%d0%90%d0%92%d0%98.pdf>
2. Кириленко В.В. Історія економічних вчень: навчальний посібник. Тернопіль, 2007. 233 с.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок. Тернопіль, 2000. 592 с.
5. Фінанси: навчальний посібник в 2-х частинах. Одеса, 2015. 344 с.
6. Стасюк Н.Л. Фінанси: навчальний посібник. Вінниця, 2008. 256 с.
7. Бюджет – головна ланка фінансів держави: книга перша монографії у 2-х книгах. Суми, 2010. 201 с.
8. Швед Ю.В. Проблеми формування державного бюджету та шляхи їх подолання. 2019. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34265/1/316.pdf>
9. Прімерова О.К. Фінанси: навчально-методичний посібник. Київ, 2012. 76 с.
10. Податки, збори, платежі. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatki-ta-zbori>
11. Сидорович М. Муніципальні фінанси: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2021. 68 с.
12. Бюджетна система: підручник. Тернопіль, 2020. 624 с.
13. Бюджетна класифікація. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua/budget-literacy/budget-system/classification/economic>

14. Виконання бюджету: книга друга монографії у 2-х книгах. Суми, 2010. 187 с.
15. Доходи державного бюджету України в період 2019-2023 рр. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
16. Податки воєнного часу. Чого слід очікувати від змін у податковій системі, ухвалених з початку війни. *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/podatky-voyennogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-pochatku-vijny>
17. Доходи місцевих бюджетів України у період 2021-2023 рр. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
18. Що зміниться з 1 серпня в Україні: податки, виплати для ВПО та перевірки від податкової. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/07/31/702746/#:~:text=%D0%97%201%20%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%BD%D1%8F%202023%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83,%D0%B4%D0%BE%2020%25%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B8>.
19. Фопономіка. Економіка українських фопів в реальному часі. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua/open/foponomics>
20. Фопономіка під час великої війни: кількість фопів в Україні сягла за 2 млн. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2023>
21. Понад 300 тисяч нових фопів відкрилося у 2023 році. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2023-12>
22. Видатки державного бюджету України за функціональною класифікацією у період 2019-2023 рр. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table>
23. Видатки державного бюджету України за економічною класифікацією у період 2019-2023 рр. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=economic&view=table>

24. Валовий внутрішній продукт України. *Мінфін.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2022/>
25. Боргова статистика. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України.* URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/borgovi-pokazniki-st>
26. Державний борг України. *Мінфін.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
27. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2024. *Мінфін.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
28. Тенденції тіньової економіки. *Офіційний сайт Міністерства економіки України.* URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
29. Слав'юк Н.Р., Загоруйко В.С. Проблеми офшоризації в міжнародній економічній системі. 2021. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ff460744-6b49-4ad2-8a70-f09c92c6e543/content>
30. Національна стратегія доходів до 2030 року. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України.* URL: https://www.mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716
31. Розпорядники та одержувачі бюджетних коштів. *Open Budget.* URL: <https://openbudget.gov.ua/spending-agencies/graphic>
32. Доходи держбюджету України. *Мінфін.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2014/>
33. Кількість зареєстрованих безробітних. *Мінфін.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2014/>
34. Середня заробітна плата. *Мінфін.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2014/>
35. Курс долара до гривні. *Мінфін.* URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/usd/>
36. Західна О.Р., Ігнатишина В.М., Скидан У.І. Проблеми незбалансованості державного бюджету України. *Молодий вчений.* 2020. № 11. С. 159-163

37. Ватаманюк-Зелінська У.З., Прицак Я.М., Зелінський М.-П.Б. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 26-31

38. Дупелич Ю.С., Туз А.І. Ідентифікація проблем формування доходів державного бюджету України. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47833/1/Дупелич%20Ю.pdf>

39. Янів Л.М., Зіненко О.А. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій*. 2016. № 6. С. 144-153

40. Nataliia Slaviuk, Tetiana Bui The Impact of the War on the Economic Development of Ukraine. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/83fb9a39-6ab7-4e0f-bf5b-ec1466c4cdc0/content>

41. Горбань С.Ф., Біленко О.В., Трубнік Т.Є. Вплив міграційних процесів на економіку України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49.

42. Левицька І., Климчук А., Білецька Н., Білогор Л. Державні видатки України: проблеми та перспективи їх вирішення. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. С. 52-62

43. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. *Світ фінансів*. 2022. С. 45-55

44. Видатки під час війни: що вдалось профінансувати у 2022-му. *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/vydatky-pid-chas-vijny-shho-vdalos-i-ne-vdalos-profinansuvaty-u-2022-mu>